

Landesbibliothek Oldenburg

Digitalisierung von Drucken

M. Tvllivs Cicero Mannvcciorvm Commentariis Illvstratvs antiquaeq. lectioni restitutus

Continens De Philosophia Volumen Secundum

Cicero, Marcus Tullius

Venetiis, 1583

In M Tvillii Ciceronis De Divinatione Librvm II. Commentarius Aldi
Mannuccij.

[urn:nbn:de:gbv:45:1-770553](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:gbv:45:1-770553)

I N

M. TVLLII. CICERONIS
DE DIVINATIONE

LIBRVM . II.

Commentarius Aldi Mannuccij.

ARGVMENTVM

In hoc secundo de diuinatione M. Cicero, Academicum agens, argumenta Stoicorum confutat argumentis, & exempla exemplis, ut, diuinatione omni in dubium reuocata, cuique liberum sit de ea arbitrari, quidquid uerisimile uideatur. Ad legentium tamen animos demerendos nonnulla praefatur, & praeterea ostendit, cur ad hanc philosophicam scriptionem fuerit impulsus.

C I C E R O

VAERENTI mihi, multumq. & diu cogitanti, quam re posse prodesse quamplurimis, ne quando intermitterem, consulere reip. nulla maior occurrebat, quã si optimarum artium uias traderem meis ciuibus: quod

compluribus iam libris me arbitror consecutum. nã & cohortati sumus, ut maxime potuimus, ad philosophiae studium eo libro, qui est inscriptus Hortensius: & quod genus philosophandi minime arrogans, maximeq. & constans, & elegans arbitramur, quatuor Academicis libris ostendimus. cumq. fundamentum esset philosophiae positum in finibus bonorum, et malorum, perpurgatus est is locus a nobis quinque libris; ut, quid a quoque, & quid contra quemque philosophum diceretur, intelligi posset. totidem subsequenti libri Tusculanarum disputationum, res ad beate uiuendum maxime necessarias aperuerunt. primus enim est de contemnenda morte, secundus de tolerando dolore, de aegritudine lenienda tertius, quartus de reliquis animi perturbationibus: quintus eum locum complexus est, qui totam philosophiam maxime illustrat: docet enim, ad beate uiuendum uirtutem se ipsa contentam. quibus rebus editis, tres libri perfe-

cti sunt de natura deorum: in quibus omnis eius loci quaestio continetur: quae ut plene esset, cumulateq. perfecta, de diuinatione ingressi sumus his libris scribere. quibus, ut est in animo, de fato si adiunxerimus, erit abunde satisfactum toti huic quaestioni. atque his libris annumerandi sunt sex de rep. quos tunc scripsimus, cum gubernacula reip. tenebamus: magnus locus, philosophiaeque proprius, a Platone, Aristotele, Theophrasto, totaque Peripateticorum familia tractatus uberrime. Nam, quid ego de Consolatione dicam? quae mihi quidem ipsi sane aliquantum me detur: ceteris item multum profuturam puto. Interiectus etiam est nuper is, quem ad nostrum Atticum de senectute misimus. In primisque, quoniam philosophia uir bonus efficitur, & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. Cumq. Aristoteles, itemq. Theophrastus, excellentes uiri cum subtilitate, tum copia, cum philosophia dicendi etiam praecepta coniunxerint; nostri quoque oratorij libri in eundem numerum referendi uidentur. ita tres erunt de Oratore, quartus Brutus, quintus Orator. Adhuc haec erant: ad reliqua acriter tendebamus animo, sic parati, ut, nisi quae causa grauior obsitisset, nullum philosophiae locum esse pateremur, qui nõ Latinis literis illustratus pateret. quod enim munus reip. afferre maius, melius ue possumus, quam si docemus, atque erudimus iuuentutem? his praesertim moribus,

2

atque

atque temporibus: quibus ita prolapsa est, ut omnium opibus refrenanda, atque coercenda sit. nec uero id effici posse confido, quod ne postulandum quidem est, ut omnes adolescentes se ad haec studia conuertant. pauci utinam: quorum tamen in rep. late patere poterit industria. equidem etiam ex ijs fructum capio laboris mei, qui iam aetate prouecti in nostris libris acquie-

sunt: quorum studio legendi meum scribendi studium uehemētius in dies incitatur: quos quidem plures, quam rebar, esse cognoui. magnificum illud erit, Romanisq. hominibus gloriosum, ut Graecis de philosophia litteris non egeant. quod a se sequar profecto, si instituta perfecero.

EXPLANATIO

ONSVLERE & prouidere. VIAS & formulas. PERPURGATVS & declaratus, illustratus. A quoque & a cuiusque sectae philosopho. BEATE & tranquille. RELIQUIS & metu, spe, libidine. EDITIS, & inuulgatis. QVAESTIO & inquisitio. INGRESSI sumus & coepimus. VT est in animo & ut nobis propoluit. His libris & philosophicis. MAGNVS locus, & ampla, & multiplex materia. FAMILIA & disciplina. VBERIME, & copiosissime. PHILOSOPHIA & philosophicis institutis. CATO noster & Librum ediderat Cicero Catonis nomine inscriptum, in quo Vticensem Catonem laudauerat. HORVM librorum & qui sunt de philosophia. CVMQVE Aristoteles &c. & Proficitur Cicero se in arte dicendi imitatore fuisse summorum philosophorum. SVETILITATE & sententiarum acumine. COPIA & ubertate orationis. REFERENDI & adnumerandi philosophicis libris. Ad reliqua & quae supererant, illustranda. ACRI & prompto. NULLVM locum & nullam partem. PATERET & esset expositus. His moribus & deprauatis scilicet, ob disciplinae publicae deprauationem. TEMPORIBVS: & conditionibus temporū. PROLAPSA & dissoluta. OPTIBVS & auxilijs. REFRENANDA, atque coercenda sit & ut redeat ad officij formulam. Ad haec studia & ad has exercitationes philosophicas. LATE patere poterit industria, & multum prodesse poterit labor: non enim reip. procuracionem impedit philosophia. ACQVIESCVNT & delectantur. STUDIO & cura. IN dies & quotidie magis. QVOS & aetate prouectos, & legendi studiosos. ASSEQVAR & efficiam. INSTITVTA & mihi propolita.

CICERO

AC mihi quidem explicandae philosophiae causam attulit grauis casus ciuitatis; cum in armis ciuilibus nec tueri meo more temp. nec nihil agere poteram; nec, quid potius, quod quidem me dignum esset, agerem, reperiebam. dabunt igitur mihi ueniam mei ciues, uel gratiam potius habebūt, quod, cum esset in unius potestate resp. neque ego me abdididi, neque deserui, neque affixi, neque ita gessi, quasi homini, aut temporibus iratus; neque ita porro aut aduultus, aut admiratus fortunam sum alterius, ut me meae paeniteret. id enim ipsum a Platone, philosophia. didiceram, naturales esse conuersiones quasdam rerum. ut eae tum a principibus tenerentur, tum a populis, aliquando a singulis. quod cum accidisset nostrae reip. tum pristinis orbatu muneribus haec studia renouare coepimus; ut & animus molestus hac potissimum re leuaretur, & prodessemus ciuibus nostris qua re cumque possimus. in libris enim sententiam dicebamus, concionabamur, philosophiam nobis pro reip. procuracione substitutam putabamus. nunc, quoniam de rep. consuli coepti sumus, tribuenda est opera reip. uel omnis potius in ea cogitatio, & cura ponenda: tantum huic studio relinquendum, quantum uacabit a publico officio, & munere. Sed haec alias pluribus; nunc ad institutam disputationem reuertamur. Nam, cum de diuinatione Quintus frater ea disseruisset, quae superiore libro scripta sunt; satisq. ambularum uideretur; tum in bibliotheca, quae in Lyceo est, assedimus. atque ego, Accurate tu quidem, inquam, Quinte, et Stoice Stoicorum sententiam defendisti: quodq. me maxime delectat, plurimis nostris exemplis usus es, & ijs qui-

dem claris, & illustribus. dicendum est mihi igitur ad ea, quae sunt a te dicta, sed ita, nihil ut affirmem, quaeram omnia, dubitans plerumque, & mihi ipse diffidens. si enim aliquid certi haberem, quod dicerem, ego ipse diuinarem, qui esse diuinationem nego. Et enim me mouet illud, quod in primis Carneades quae uere solebat, quarumnam rerum diuinatione est, earum ne, quae sensibus perciperentur? at eas quidem cernimus, audimus, gustamus, olfacimus, tangimus. numquid ergo in ijs rebus est, quod prouisione, aut permotione mentis magis, quam natura ipsa, sentiamus? aut nescio qui ille diuinus, si oculis captus sit, ut Tiresias fuit; possit, quae alba sint, quae nigra, dicere? aut, si surdus sit, uarietates uocum, aut modos noscere? ad nullam igitur earum rerum, quae sensu accipiuntur, diuinatione adhibetur. At qui ne in ijs quidem rebus, quae arte tractantur, diuinatione opus est. etenim ad aegros non uates, aut hariolos, sed medicos solemus adducere. nec uero, qui tibijs, aut fidibus uti uolunt, ab haruspiciibus accipiunt earum tractationem, sed a musicis. eadem in litteris ratio est, reliquisq. rebus, quarum est disciplina. num censes eos, qui diuinare dicuntur, posse respondere, Sol maior ne, quam terra, sit; an tantus, quantus uideatur? Lunaq. suo lumine, an Solis utatur? Sol, Luna quem motum habeant? quem quinque stellae, quae errare dicuntur? nec haec, qui diuini habentur, profitentur se esse dicturos: nec eorum, quae in geometria describuntur, quae uera, quae falsa sint: sunt enim ea mathematicorum, non hariolorum. De illis uero rebus, quae in philosophia uersantur, numquid est, quod quisquam diuinorum. aut respondere soleat,

soleat, aut consuli, quid bonum sit, quid malum, quid neutrum? sunt enim haec propria philosophorum. Quid de officio? num quis haruspicum consulit, quemadmodum sit cum parentibus, cum fratribus, cum amicis uiuendum? quemadmodum utendum pecunia? quemadmodum honore? quemadmodum imperio? ad sapientes haec, non ad diuinos, referri solent. Quid, quae a physicis, aut dialecticis tractantur, num quis eorum diuinare potest, unus ne mi-

us sit, an plures? quae sint initia rerum, ex quibus nascuntur omnia? physicorum est ista prudentia. Quomodo autem mentientem, quem *ψευδομαρτυροσ* uocant, dissoluas? aut quemadmodum sortiti resistas? quem, si necesse sit Latino uerbo, liceat acernalem appellare: sed nihil opus est: ut enim ipsa philosophia, & multa uerba Graecorum, sic sortites satis Latino sermone tritus est. ergo haec quoque dialectici dicent, non diuini.

EXPLANATIO

GRAVIS casus? acerbissimum infortunium. IN ARMIS? in discordiis, & dissensionibus. NEC nihil? nec minimum quid. ME DIGNUM? dignitate mea. ABDIDI? abscondi, quasi timore ductus. HOMINI, & Caesari dominanti. TEMPORIBUS? temporum condicionibus. ADMIRATVS? tamquam rem praeclaram, & ualde optandam. FORTVNAM? condicionem. A Platone? in octauo de rep. A principibus tenerentur? gubernarentur ab optimatibus, & nobilibus. A populis? Haec gubernatio popularis dicitur. A singulis? id est regibus, aut tyrannis. Haec gubernatio Monarchia dicitur a Graecis. HAEC studia? philosophica. IN LIBRIS? in quibus publica negocia scriberentur. SENTENTIAM dicebamus, & iudicium nostrum aperiebamus. CONCIONABAMVR, & orationes habebamus. PROCVRATIONE? administratione. NVNC? post Caesaris necem. CONSULI? rogari sententiam. OPERA? industria. HVIC studio? philosophico. VACABIT? uacuum tempus erit. LYCEO? gymnasio, quod ad imitationem Aristotelis ea appellatione honestat Cicero. NIHIL ut affirmem, & Academicorum enim id proprium est. DIFFIDENS? anceps, & dubius. ET ENIM? Rationem affert suae ambiguitatis. NATVRA? naturalibus sensibus. OCVLIS captus? caecus. MODOS? contentus. ARTE? disciplina, & regula. FIDIBVS? chordatis instrumentis musicis, ut lyra, & cithara. IN LITTERIS? in litterarum scientia. RATIO? respectus. QVINQVE stellae? Saturnus, Iuppiter, Mars, Venus, Mercurius. CONSULI? sententiam rogari. NEUTRVM? quod indifferens est ad bonum, & malum. OFFICIO? actione honesta. VTENDVM pecunia? ita, ut honestum afferat lucrum. HONORE? dignitate. IMPERIO? exercitus gubernatione. SAPIENTES? peritos, & prudentes. PHYSICIS, & naturae interpretibus. INITIA? elementa. PRVDENTIA? cognitio. MENTIEN-TEM, dissoluas? fallaciter argumentantem confutes eius scilicet nodos explicando. SORTI resistas? acertuali argumento repugnes negando additamenta. TRITVS? uisitatus.

CICERO

QVOD? cum quaeritur, qui sit optimus reip. status, quae leges, qui mores, aut utiles, aut inutiles, haruspices ne ex Erruria accersentur, an principes statuent, et delecti uiri, periti rerum ciuilium? Quod si nec earum rerum, quae subiectae sensibus sunt, ulla diuinatio est; nec earum, quae artibus continentur; nec earum, quae in philosophia differuntur; nec earum, quae in rep. uersantur: quarum rerum sit, nihil prorsus intelligo. nam aut omnium debet esse: aut aliqua ei materia danda est, in qua uersari possit. sed nec omnium diuinatio est, ut ratio docuit; nec locus, nec materia inuenitur, cui diuinationem praeficere possimus: uide igitur, ne nulla sit diuinatio. est quidem Graecus uulgaris in hanc sententiam uersus:

Bene qui conijciat, uatem hunc perhibeto optimum. num igitur, aut quae tempestas impendat, uates melius conijciat, quam gubernator; aut morbi naturam acutius, quam medicus; aut belli administrationem prudentius, quam imperator, coniectura a se sequatur? Sed animaduerti, Quinte, te cante, & ab ijs coniecturis, quae haberent artem, atque prudentiam, & ab ijs rebus, quae sensibus, aut artificijs perciperentur, abducere diuinationem, eamque ita definire, diuinationem esse earum rerum praedictionem, & praesensionem, quae essent fortuitae. Primum eodem re-

uolueris. nam & medici, & gubernatoris, & imperatoris praesensio est rerum fortuitarum. num igitur aut haruspex, aut augur, aut uates quis, aut somnians melius coniecerit, aut ex morbo euasurum aegrotum, aut ex periculo nauem, aut ex insidijs exercitum, quam medicus, quam gubernator, quam imperator? Atqui ne illa quidem diuinantis esse dicebas, uentos, aut imbres impendentes quibusdam praesentire signis: in quo nostra quaedam Aratea memoriter a te pronunciata sunt. etsi haec ipsa fortuita sunt: plerumque enim, non semper eueniunt. Quae est igitur, aut ubi uersatur fortuitarum rerum praesensio? quam diuinationem uocas. quae enim praesentiri aut arte, aut ratione, aut usu, aut coniectura possunt, ea non diuinis tribuenda putas, sed peritis. ita relinquitur, ut ea fortuita diuinari possint, quae nulla nec arte, nec sapientia prouideri possunt: ut si quis M. Marcellum illum, qui ter consul fuit, multis annis ante dixisset naufragio esse periturum, diuinasset profecto: nulla enim arte alia, nec sapientia id scire potuisset. talium ergo rerum, quae in fortuna positae sunt, praesensio diuinatio est. potest ne igitur earum rerum, quae nihil habent rationis, quare futurae sint, ulla esse praesensio? quid est enim aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi cum sic aliquid cecidit, sic euenit, ut

uel

ubi est igitur diuinitio ista Stoiicorum? quae, si fato omnia fiunt, nihil nos admonere potest, ut cautiores simus, quoquo enim modo nos gesserimus, fiet tamen illud, quod futurum est. siu autem id potest flecti:

nullum est fatum, ita ne diuinitio quidem, quoniam ea rerum futurarum est. nihil autem est pro certo futurum, quod potest aliqua procuratione accidere ne fiat.

EXPLANATIO

NULLA sint, & nihil significant. **QVI** & quo modo, qua ratione. **NOTAM** & signum **NVMERIS** persequuntur. & Mathematica numerorum supputatione obseruant. **NATVRAE** necessitas, &c. & naturalis condicio siderum necessario perfectura est. **CONSTANTISSIMO** & inuariabili. **E** regione & ad oppositam regionem. **META** noctis & ueluti figura metae, constituere noctem. **OBSCVRET**: & obtenebret. **QVO** in signo & ex duodecim figuratis in circulo, qui ob id Signifer dicitur. **QVID** sequuntur? Astrologi, inquit, causas habent certas, & inuariabiles: qui uero thesauri inuentionem praedicunt, nullam penitus. **In qua rerum natura** & in qua parte rerum naturalium. **EIVSDEM generis**, & eiusdem naturae, cuius thesaurum, & hereditas. **TALEM necessitatem** & similem causam necessario producentem. **FORTE fortuna** & fortuito euentu. **RATIONI**, & constantiae, & causae inuariabili. **CERTAE** immutabiliter. **NVLLA fortuna est** & quia ipsius natura inconstans est, & caeca. **EST autem fortuna** & hoc est fortuiti euentus, ut patet omnium fore nationum consensu, & ipsa fortunae appellatione, quae non esset, si res ipsa e rerum natura tolleretur. **Ex omni aeternitate** & ex quo fuit suprema natura, & diuina prouidentia. **FATALITER** & necessitate quadam. **Si enim** & ostendit causam, cur mutare debeat definitionem diuinationis. **Ab omni aeternitate** & a suprema & sempiterna causarum causa. omnia infallibiliter prouidente, quam fatum uocant. **CERTVM** & statutum. **RATO** & statuto. **QVAE potest esse** & quae dicat, nulla potest esse. **ANILE** & uanum, & nullum. Ita Iuuenalis de fortuna,

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed te

Nos facimus, Fortuna, deam, caeloq; locamus.

SUPERSTITIONIS & inanis religionis. **DE quo alias**: & nimirum in libro de Fato. **QVID mihi diuinitio prodest?** & Diuinatorum uanitatem ridet Phauorinus apud Gellium, nec esse consulendos monet his uerbis, Aut aduersa inquit euentura dicunt, aut prospera. si dicunt prospera, & fallunt, miser fies frustra expectando. si aduersa dicunt, & mentiuntur, miser fies frustra timendo. si uera respondent, eaq; sunt non prospera, iam inde ex animo miser fies, antequam e fato fias. si felicia promittunt, eaq; euentura sunt, tum plane duo erunt incommoda, & expectatio te spei suspensum fatigabit, & futurum gaudij fructum spes tibi iam deflorauerit: nullo igitur pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras praesagientibus. Haec ille. **VERO futurum est** & firmiter, infallibiliter, futurum est. **QVALE** & cuius qualitatis. **CVBANDVM** & iacendum, & pernoctandum. **FATVM** & constans & inuariabile. **MOVENT** & conturbent. **NVLLA** & nullius momenti. **VOBIS** & Stoicis. **VBI est igitur &c.** & nulla est, inquit, subiecta materia, in qua ueretur haec diuinitio. **CAVTIORES** & prudentiores in declinandis impendentibus periculis. **FLECTI** & declinari. **NE diuinitio quidem**, & subaudi, est. **PROCVRATIONE** & depulsione, remedio. Haecenus non esse diuinationem asseuerant.

CICERO

ATQVE ego ne utilem quidem arbitror esse nobis futurarum rerum scientiam, quae enim uita fuisset Priamo, si ab adolescentia scisset, quos euentus senectutis esset habiturus? abeamus a fabulis: propiora uideamus. Clarissimorum hominum nostrae ciuitatis grauissimos exitus in Consolatione collegimus. quid igitur? ut omittamus superiores, An ne Craso putas utile fuisse, tum, cum maximis opibus, fortunisque florebat, scire, sibi, interfecto Publio filio, exercitumq; deletum, trans Euphratem cum ignominia, & dedecore esse pereundum? An Cn. Pompeium censet, tribus suis consulatibus, tribus triumphis, maximarum rerum gloria, laetaturum fuisse, si sciret se in solitudine Aegyptiorum trucidatum iri amisso exercitu, post mortem uero ea consecutura, quae sine lacrymis non possumus dicere? Quid uero Caesarem putamus? si diuinasset fore, ut in eo senatu, quem maiore ex parte ipse cooptasset, in curia Pompeiana, ante ipsius Pompey simulacrum, tot centurionibus suis inspectantibus, a nobilissimis ciuibus, partim etiam a se omni-

bus rebus ornatis, trucidatus ita iaceret, ut ad eius corpus non modo amicorum, sed ne seruorum quidem quisquam accederet; quo cruciatu animi uitam acturum fuisse? certe igitur ignorantio futurorum malorum utilior est, quam scientia. Nam illud quidem dici, praesertim a Stoicis, nullo modo potest: non isset ad arma Pompeius: non transisset Crassus Euphratem: non suscepisset bellum civile Caesar. Non igitur fatales exitus habuerunt. uultis autem euenire omnia fato: nihil ergo profuisset illis diuinare: atque etiam omnem fructum uitae superioris perdidissent. quid enim posset ijs esse laetum, exitus suos cogitantibus: ita, quoquo se uerterint Stoici, iaceat necesse est omnis eorum sollertia. si enim, quod euenturum est, uel hoc, uel illo modo potest euenire: fortuna ualet plurimum: quae autem fortuita sunt, certa esse non possunt. siu autem certum est, quid quaque de re, quoq; tempore futurum sit: quid est, quod me adiuent haruspices, cum res tristissimas portendi dixerint? Addunt ad extremum, omnia lenius casura, rebus diuinis procuratis. si enim nihil

nihil fit extra fatum, nihil leuari re diuina potest. hoc sentit Homerus, cum querentem Iouem inducit, quod Sarpedonem filium a morte contra factum eripere non posset. hoc idem significat Graecus ille in eam sententiam uersus:

Quod fore paratum est, id summū exsuperat Iouem. totum omnino: fatum etiam Atellanio uersu iure mihi esse irrisum uidetur. sed in rebus tam seueris non est iocandi locus. concludatur ergo ratio. Si enim prouideri nihil potest futurum esse eorum, quae casu fiunt, quia esse certa non possunt: diuinationo nulla est. sin autem iccirco possunt prouideri, quia certa sunt, & fatalia: rursus diuinationo nulla est: eam enim tu fortuitarum rerum esse dicebas. Sed haec seruit nobis tanquam leuis armaturae prima orationis excursio: nunc comminus agamus: experiamur itaque, si possumus cornua commouere disputationis tuae.

Duo enim genera diuinandi esse dicebas, unum artificiosum, alterum naturale: artificiosum constare partim ex coniectura, partim ex obseruatione diuturna: naturale, quod animus arriperet, aut exciperet extrinsecus ex diuinitate, unde omnes animos haustos, aut acceptos, aut libatos haberemus. Artificiosae diuinationis illa fere genera ponebas, artificium, eorumque, qui ex fulguribus, ostentisq. praedicerent, tum augurum, eorumque, qui signis, aut omnibus uterentur: omneq. genus coniecturale in hoc fere genere ponebas. illud autem naturale, aut concitatione mentis edi, & quasi fundi uidebatur, aut antimo per somnum sensibus, & curis uacuo prouideri, duxisti autem diuinationem omnem a tribus rebus, a deo, a fato, a natura. sed tamen, cum explicare nihil posses, pugnasti commenticiorum exemplum mirifica copia. de quo primo hoc libet dicere.

EXPLANATIO

A TQVE ego ꝛ ostendit M. Cicero, diuinationem, etiam si esset fore damnosam. QVAE uita ꝛ quam anxia uita. PROPIORA ꝛ recentiora. GRAVISSIMOS ꝛ acerbissimos. OPIBVS, fortunisque ꝛ diuitijs, & clientelis. TRIBVS triumphis ꝛ uidelicet, Europaeo, Libyco, & Asiatico. EA, quae sine lacrymis & c. ꝛ uidelicet oppressionem reip. interitum libertatis, & legum, Caesaream denique tyrannidem. SENATV ꝛ senatorum coetu. COOPTASSET ꝛ elegisset, substituendo in aliorum locum. POMPEIANA, ꝛ a Cn. Pompeio dedicata Victoriae. ORNATIS ꝛ honestatis, & in primis Bruto, qui Caesaris filius habebatur. NAM illud ꝛ Remouet Cicero Stoicorum obiectionem, asserentium necessitatem fatalem, & praesensionem rerum futurarum. NON igitur & c. ꝛ Inconueniens est, inquit, dicere aliquid cauere posse, quod necessario fit futurum. DIVINARE: ꝛ praenoscere. FRVCTVM ꝛ oblectationem. IACEAT ꝛ cesset. SOLLERTIA, ꝛ callida argumentatio. ADIVVENT ꝛ subleuent, dicentes posse leuius reddi imminens malum. TRISTISSIMAS ꝛ infelicissimas. LEUIVS ꝛ tolerabilius. Vnde Seneca, Quae multo ante prouisa sunt, languidius incurrunt. PROCVRATIS ꝛ celebratis. NIHIL leuari ꝛ nullum imminens malum leuius reddi. HOMERVS ꝛ xv. Iliados. ubi Iouem sic loquentem inducit: Heu mihi quoniam fatale est dilectissimum Sarpedonem a Patroclo Menoetiade superari. ATELLANIO ꝛ Satyrico. Atellanae dictae sunt Latinae Satyrae, ab Atella Oscorum ciuitate, in qua primum coepta. SEVERIS ꝛ grauibus, & serijs. RATIO ꝛ argumentatio contra Stoicos. COMMIVS ꝛ propius. CORNYA ꝛ duas robustissimas acies, uidelicet naturalem, & artificialem diuinationem: quas Cicero cornua uocat, translatione a re militari sumpta, in qua robustissimae uires exercitus nunc Cornua, nunc Alae dicuntur. CONIECTVRA ꝛ obseruatione signorum. ANIMVS ꝛ uniuersuiusque hominis. ARRIPERET ꝛ celeriter ad se raperet. EXCIPERET ꝛ in se conciperet. EXTRINSECVS EX diuinitate ꝛ ab aethere extrinsecus ambiente omnem animam. HAVSTOS, aut libatos haberemus ꝛ toto pectore conciperemus, quasi potum, aut cibum aliquem. Aetheris naturam ad diuinandi scientiam conferre, testificatus est Hiarchas Indus, quem Apollonio Thianaeo ita dixisse ferunt: Mirari nemo debet, o Apolloni, te diuinandi scientiam consecutum, cum tantum aetheris in anima geras. OMNIBVS ꝛ uocibus humanis, insignnum acceptis. Hoc genere ꝛ artificiosae diuinationis. CONCITATIONE ꝛ feruore. EDI ꝛ emitti. FVNDI ꝛ liqueferi, & extendi. Id uerbum a metallarijs usurpatum est, quo & liquefactionem igni factam, & liquefacti metalli extensionem innuunt. ANIMO sensibus, & curis uacuo ꝛ abstracto a corporea mole, in qua uigent sensus, & solliciti fumus. DVXISTI ꝛ originalisti. EXPLICARE ꝛ rationibus confirmare. COMMENTICIORVM ꝛ fictorum.

CICERO

HOC ego philosophi non arbitror, testibus uti; qui aut casu ueri, aut malitia falsi, fictiq. esse possunt. argumentis, & rationibus oportet, quare quidque ita sit, docere, non euentis. ijs praesertim, quibus mihi liceat non credere. ut ordiar ab haruspicina, quam ego reip. causa, communisq. religionis colendam censeo: sed soli sumus: licet uerum exquirere sine inuidia, mihi praesertim de plerisque dubitanti: inspiciamus, si placet, extra primum. Persuaderi igitur cuiquam potest, ea, quae significari dicuntur extis, cognita esse ab haruspicibus obseruatione

diuturna? eoque diuturna ista fuit? aut quam longinquo tempore obseruari potuit? aut quomodo est collata inter ipsos, quae pars inimici, quae pars familiaris esset; quod fissum periculum, quod commo dum aliquod ostenderet? an haec inter se haruspices Etrusci, Ely, Aegyptij, Poeni contulerunt? at id, praeterquam quod fieri non potuit, ne fingi quidem potest. alios enim alio more uidemus extra interpretari, nec esse unam omnium disciplinam: & certe, si est in extis aliqua uis, quae declaret futura: necesse est eam aut cum rerum natura esse coniunctam, aut conformam-

conformari quodam modo numine deorum, uiq. diuina. cum rerum natura tanta, tamq. praeclara, in omnes partes, motusq. diffusa, quid habere potest commune, non dicam gallinaceum fel, (sunt enim, qui uel argutissima haec exta esse dicant) sed tauri opimi iecur, aut cor, aut pulmo quid habet naturale, quod declarare possit, quid futurum sit? Democritus tamen non inscite nugatur, ut phisicus: quo genere nihil arrogantius.

Quod est ante pedes, nemo spectat: caeli scrutantur plagas.

uerum is tamen habitu extorum, & colore declarari censet, hoc dumtaxat, pabuli genus, & earum rerum, quas terra procreet, uel ubertatem, uel tenuitatem: salubritatem etiam, aut pestilentiam extis significari putat. O mortalem beatum: cui certo scio ludum numquam defuisse. huncine hominem tantis delectatum esse nugis, ut non uideret, tum futurum id uerisimile, si omnium pecudum exta eodem tempore in eundem habitum se, coloremq. conuerterent? sed, si eadem hora aliae pecudis iecur nitidum, atque plenum est, aliae horridum, & exsile: quid est, quod declarari possit habitu extorum, & colore? an hoc eiusdem modi est, quale Pherecydem ilud, quod est a te dictum? qui, cum aquam uisisset ex puteo hantiam, terrae motum dixit futurum. parum, credo, impudenter, quod, cum factus esset motus, dicere audent, quae uis id effecerit: etiam ne, futurum esse, aquae iugis colore praesentiant? Multa istiusmodi dicuntur in scholis: sed, credere omnia, uide ne non sit necesse. uerum sint sane ista Democritea uera. quando ea nos extis exquisimus? aut quando aliquid eiusmodi, ab haruspice inspectis extis, audiimus? ab aqua, aut ab igni pericula monent: tum hereditates, tum damna denunciant: fissum familiare, & uitale tractant: caput iecoris ex omni parte diligentissime considerant: si uero id non est inuentum, nihil putant accidere potuisse tristius. haec obseruari certe non potuerunt,

ut supra docui. sunt igitur artis inuenta, non uetustatis; si est ars ulla rerum incognitarum. Cum rerum autem natura quam cognationem habent quae ut uno consensu iuncta sit, & continens; quod ni deo phisicis placuisse, eisq. maxime, qui omne, quod esset, unum esse dixerunt: quid habere mundus potest cum thesauri inuentione coniunctum? si enim extis pecuniae mihi amplificatio ostenditur, idq. sit natura: primum exta sunt coniuncta mundo; deinde meum lucrum natura rerum continetur. non ne pudet phisicos haec dicere? ut enim iam sit aliqua in natura rerum cognatio, quam esse concedo: (multa enim Stoici colligunt: nam & musculorum iecuscula bruma dicuntur augeri, & pulcium aridum florescere ipso brumali die, & inflatas rumpi uesiculas, & semina malorum, quae in his medijs inclusa sint, in contrarias partes seuertere: iam ne uos in fidibus alijs pulsus resonare alios; ostrisq. & conchilijs omnibus contingere, ut cum Luna crescant pariter, pariterq. decrescant; arboresq. ut biemali tempore, cum Luna simul senescentes, quia tum exsiccatae sint, tempestiue caedi putentur. quid de fretis, aut de marinis aestibus plura dicam? quorum accessus, & recessus Lunae motu gubernantur. sexcenta licet eiusmodi proferri, ut distantium rerum cognatio naturalis appareat) demus hoc: nihil enim huic disputationi aduersatur: num etiam, si fissum cuiusdammodi fuerit in iecore, lucrum ostenditur? qua ex cognatione naturae, & quasi concentu, atque consensu, quam *συνάθεω* Graeci appellant, conuenire potest, aut fissum iecoris cum lucello meo, aut meus quaestivulus cum caelo, terra, rerumq. natura? concedam hoc ipsum, si uis: etsi magnam iacturam causae fecero, si ullam esse conuenientiam naturae cum extis concessero: sed tamen, eo concessio, qui euenit, ut is, qui impetrare uelit conuenientem hostiam rebus suis immolet? hoc erat, quod ego non rebar posse dissolui. at quam festiue dissoluitur.

EXPLANATIO

VT ordiar ab haruspicina. & in specie se de diuinatione disputaturum dicitur Cicero. **REIP. causa** & publici commodi gratia. **COLENDAM** & exercendam. **SOLI sumus**: & non est, a quibus cauere debeamus. **SINE inuidia** & sine offensione imperitorum. **DE plerisque dubitanti**: & Academicis philosophanti. **COLLATA** & communicata. **QVAE pars inimici esset** & quid pertineret ad inimicum, siue inimicitiam significaret. **QVOD fissum** & quae rima scilicet in iecore. **FINGI** & rationabiliter imaginari. **VNAM** & similem. **VIS** & efficacia. **CONFORMARI quodammodo** & componi, si ita dicere licet. **NUMINE** & maiestate, essentia. **VI** & efficacia, potestate. **REVM natura** & sensibilem generatio. **TANTA** & tam ampla. **PRAECLARA** & excelsa, illustris. **IN omnes partes, motusq.** & in uniuersum ambitum mobilem. **DIFVSA** & extenta. **ARGVTISSIMA** & significandis rebus aptissima. **NATVRALE** & proprium. **NON inscite nugatur** & impudenter loquitur. **QVO genere** & hominum scilicet in phisicis nugantium. **NHIL arrogantius** & non inuenitur aliud impudentius, cum aperte mentiantur, & tamen naturae interpretationem sibi uindictent. **QVOD est ante pedes, &c.** & Taxat Democriti uanitatem uetusto carmine, quale ancilla respondisse dicitur Thaleti in foueam delapso, dum caeli templa suspiceret. Socrates certe laudandus, qui de caelo ad urbes philosophiam denocauit. **IS** & Democritus. **HABITV** & qualitate, dispositione, ut pinguedine, ac macie. **GENVS** & naturam. **TENVITATEM**: & exsilitatem. **LVDVM** & risum. Ita luuenalis.

Perpetuo risu pulmonem agitare solebat

Democritus.

HVNCINE &c. & Non decuit, inquit Cicero, talem, tantumq. uirum in nugis contriuisse curas. **HABITVM** & naturae qualitatem. **PLENUM** & pingue. **HORRIDVM** & male coloratum. **EXSILE**: & macie confectum extenuatum, & rimosum. **PARVM impudenter** & cum aliqua impudentia. **AQVAE iugis colore praesentiant** &

R ac si

ac si dicat M. Cicero, Absurdum est aquae perpetuo scatenis colore praefagiri motum terrae. In *scholis*: & in umbratili philosophantium disertatione. Ista *Democritea* & quae Democriti haruspicinam aemulari uidentur. EA & Nihil tale, inquit Cicero, ab haruspicibus exquirimus, aut enunciatum audiuius, ex colore extorum, quale ipsi ex coloribus aquae enunciant, quasi haruspicum aemulatores. Ab aqua & hydromantici. Ab igni & Pyromantici. MOVENT: & praedicant. FISSVM familiare & iecoris timam propitiam, TRACTANT & tractantes considerant. CAPVT iecoris & principaliorē partem iecoris. Ita in primo de diuin. Postero die caput in iecore non fuit. Non potuerunt & longo scilicet tempore. Si est ars ulla & Academicum agit, omnia in dubium reuocans, & iure optimo reuocat, cum res incognitae artificiali formula non comprehendantur. CVM rerum natura & cum particularibus naturalis. QVAE ut uno consensu iuncta sit & c. & Quamuis inquit unaquaeq. res naturalis iungatur, & contineatur unica natura communi, in qua omnes consentiunt, & fiunt unum, quod priscis naturae interpretibus placuit, qui etiam id unum ex omnibus mundum uocauere, non tamen uideo quomodo hic mundus consentiat, & communicet cum inuentione thesauri. MEVM lucrum & inuentione thesauri. VT enim & quamuis enim. COGNATIO & coniunctio, communicatio. MYSCVLORVM & paruorum murium. BRVMALI die, & primo die hiemis. Plinius, Miretur, inquit, hoc, qui non meminerit ipso brumali, die pulegium in carnarijs florere. adeo nihil esse occultum natura uoluit. IAM neruos & c. Neruias, in fidibus, alias digitis pelli, alias sonare, satis superq. compertum est. PYLSIS & tactis plectro, aut digitis. SENESCENTES, & arescentes. TEMPESTIVE & opportune. DISTANTIVM & separatarum. COGNATIO & coniunctio, communicatio. DEMVS hoc & concedamus esse naturalem cognitionem. CUIVS DAM modi & id est, tale, aut non tale. NVM etiam lucrum ostenditur? & ac si dicat id fieri non potest cognatione naturae. Συμπάθεια & Sympathia, componitur αὐτῷ, id est, Cum, & πάσῳ, id est, patior Latine: cui contraria est ἀντιπάθεια. Sympathia a Cicerone consensus transfertur, quoniam compassio dura est Latinorum auribus appellatio. CONVENIRE & consentire. LVCELLO meo & patuo meo lucro. QVAESTICVLVS & exiguus quaestus. RERV M natura & qualitate, ac genere. CAUSSAE & disputationi. QVI euenit, & quomodo euenit. IMPETRIRE, & Venustum uerbum, quo haruspices utebantur, pro impetrare, obtinere. REBVS suis & quas scilicet obtinere uelit. Hoc erat & Stoicorum, inquit, ratio haec erat: nimirum cognatio, consensus naturae, coniunctio, & nodus quidam naturalis, qui etfi mihi aliquando uisus est indissolubilis, facile tamen dissoluitur.

CICERO

PVDET me nō tui quidem, cuius etiam memoriam admiror, sed Chryssippi, Antipatri, Posidonij, qui idem istuc quidem dicunt, quod est dictum a te, ad hostiam deligendam ducem esse uim quandam sentientem, atque diuinam, quae toto confusa mundo sit. illud uero multo etiam melius, quod & a te usurpatum est, & dicitur ab illis: cum immolare quisquam uelit, tum fieri extorum mutationem, ut aut absit aliquid, aut supersit: deorum enim numini parere omnia. Haec, mihi iam crede, ne aniculae quidem existimant. an censes, eundem uitulum si alius delegerit, sine capite iecur inuenturum; si alius, cum capite? haec decessio capitis, aut accessio subito ne fieri potest, ut se exta ad immolantis fortunam accommodent? non perspicitis, aleam quandam inesse hostijs deligendis, praesertim cū res ipsa doceat? cum enim tristissima exta sine capite fuerunt, quibus nihil uidetur esse dirius: proxima hostia litatur saepe pulcherrime. ubi illae minae superiorū extorum? aut quae tam subita facta est deorum tanta placatio? Sed affers, in tauri opimi extis immolante Caesare cor non fuisse: id quia non potuerit accidere, ut sine corde uictima illa uiueret, iudicandum esse, tum interisse cor, cum immolaretur. Qui fit, ut alterum intelligas, sine corde non potuisse bouem uiuere: alterum, non uideas, cor subito non potuisse ne-

scio quo auolare? ego enim possum uel nescire, quae uis sit cordis ad uiuendum: uel suspicari, contactum aliquo morbo bouis exsile, et exiguum et uietum cor, & dissimile cordis fuisse. tu uero quid habes, quare putes, si paullo ante cor fuerit in tauro opimo, subito id in ipsa immolatione interisse? an, quod adspexit uestitu purpureo excordem Caesarem, ipse corde priuatus est? urbem philosophiae, mihi crede, proditi, dum castella defenditis. nam, dum haruspicinam ueram esse uultis, physiologiam totam peruertitis. Caput est in iecore, cor in extis: iam abscedet, simul ac molam, & uinum insperferis. deus id eripiet, uis aliqua conficiet, aut exedet. Non ergo omnium interitus, atque obitus natura conficiet: & erit aliquid, quod aut ex nihilo oriatur, aut in nihilum subituro occidat. quis hoc physicus dixit umquam? haruspices dicunt. his igitur, quam physicis, potius credendum existimas? Quid, cum pluribus dijs immolatur, qui tandem euenit, ut litetur alijs, alijs non litetur? quae autem inconstantia deorum est, ut primis minentur extis, bene promittant secundis? aut tanta inter eos dissensio, saepe etiam inter proximos, ut Apollinis exta bona sint, Dianae non bona? quid est tam perspicuum, quam, cum fortuito hostiae adducantur, talia cuique exta esse, qualis cuique obtigerit hostia?

EXPLANATIO

MEMORIAM & quam recensendis Stoicorum rationibus, & magna exemplorum copia ostendisti. SENTIENTEM, & nimirum per naturae consensum. QVAE toto confusa mundo sit. & proinde omnia sentiat. NUMINI & potentiae. HAEC & quae de duce deligente hostiam dicta sunt, & de mutatione extorum.

rum. ANTIQVÆ ÷ uetulae delirantes, ac superstitiosae. ALIVS ÷ unus quispiam alterius condicionis. Si alius cum capite ÷ ac si dicat non est credendum, ut extra se accommodent ad condicionem illius, qui hostiam deligit. ALEAM ÷ sortem quandam. IPSA RES ÷ experientia. DIRIVS ÷ infelicius. Dirum dicitur, quasi ira deorum. PROXIMA HOSTIA LITATUR ÷ altera hostia proxime, confestimq. litatur ab eodem scilicet, qui primam litatus est. PVLCHERRIME ÷ felicissime. SUPERIORVM EXTORVM ÷ quae portendebantur per extra prioris hostiae. OPIMI ÷ pinguis, bonae habitudinis, ut mirum fuerit cor non habuisse. QVI FIT ÷ quomodo euenit. EGO ENIM ÷ qui Academicam gero personam. EXSILE ÷ tenuis. EXIGVVM ÷ paruum. VIRTVM ÷ uirtutum, uiribus priuatum, languidum. QVID HABES, ÷ qua ratione ducaris. AN QUOD ADSPEXIT ÷ locatur Satyrice, Caesarem taxans. PVRPUREO ÷ Regio, & Pontificio. EXCORDEM ÷ sine prudentia: quoniam, dum in patria libera imperare uoluit, nobilissimos ciues in suam necem irritauit. VRBEM PHILOSOPHIAE, ÷ Translatione sumpta a re militari, in qua urbes interdum deferantur, ut paruae quaedam munitiones defendantur, ostendit M. Cicero, Stoicos, dum extorum uim defendunt, deserere omnes formulas philosophiae, & illius dignitati aduersari. NAM ÷ ostendit exemplo, quod per translationem enunciauerat. PHYSIOLOGIAM ÷ rationem rerum naturalium. PERVERTITIS, ÷ deprauatis ea asserendo, quae naturae ratio non admittit. SIMVL AC ÷ cum primum. MOLAM, ÷ farinam ita a Molendo dictam, quam sale adspergebant, sacrificantes. hinc Virgilius falsas fruges appellauit, quibus uictimarum capita oblinebantur. DEVS ÷ efficacia diuina. CONFICIET ÷ consumet. AVT EXEDET ÷ quasi animal. NATVRA ÷ naturalis. QVIS HOC PHYSICVS & C. ÷ quasi dicat, Per uiam naturae non conceditur aliquid ex nihilo oriri, & in nihilum recidere. QVI EUENIT, ÷ quo modo euenit. LETVRA ALIJS ÷ sacrificio placentur dii nonnulli. INCONSTANTIA ÷ uolubilitas. DISSENSIO ÷ discordia. PROXIMOS, ÷ coniunctissimos genere. QVID EST TAM PERSPICVVM ÷ Negat M. Cicero extra hostiarum non se accommodare ad condicionem alicuius, quia adducantur ex delectatione cuius deus ipse sit dux, nam hostiae ipsae fortuito adducuntur.

CICERO

AT enim id ipsum habet aliquid diuini, quae cuique hostia obtingat, tamquam in sortibus quae cui ducatur. Mox de sortibus. quamquam tu quidem non hostiarum casum confirmans sortium similitudine, sed infirmas sortes collatione hostiarum. An, cum in Aequimelium misimus qui afferat agnum, quem immolemus, is mihi agnus offertur, qui habet extra rebus accommodata, & ad eum agnum non casu, sed duce deo seruus deducitur? nam, si casum in eo quoque dicit esse, quasi sortem quandam cum deorum uoluntate coniunctam: doleo tantam Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. non enim ignoras, quam ista derideant. & quidem illi facilius facere possunt: deos enim ipsos, iocandi causa, induxit Epicurus perlucidos, & perslabiles, & habitantes, tamquam inter duos lucos, sic inter duos mundos propter metum ruinarum; eosq. habere putat eadem membra, quae nos, nec ullum usum habere membrorum. ergo is, circuitione quadam deos tollens, recte non dubitat diuinationem tollere. sed non, ut hic sibi constat, item Stoici. illius enim deus nihil habens nec sui, nec alieni negotij, non potest hominibus diuinationem impertire: uester autem deus potest non impertire, ut nibilo minus mundum regat, et hominibus consulat. cur igitur uos inducitis in eas captiones, quas numquam explicetis? ita enim, cum magis properant, concludere solent. si dii sunt, est diuinatio. sunt autem dii, est ergo diuinatio. multo est probabilius: non est autem diuinatio, non sunt ergo dii. uide, quam temere committant, ut, si nulla sit diuinatio, nulli sint dii. diuinationem enim perspicue tollitur: deos esse, retinendum est. Atque, hac extispicum diuinatione sublata, omnis haeruspicina sublata est: ostenta enim sequuntur, & fulgura: ualet autem in fulguribus observatio diurna: in ostentis ratio, plerumque coniectura adhibetur. Quid est igitur, quod

observatum sit in fulgure? caelum in XVI partes diuiserunt Etrusci. facile id quidem fuit, quattuor, quas nos habemus, duplicare, post idem iterum facere, ut ex eo dicerent, fulmen qua ex parte uenisset. Primum, id quid interest? deinde, quid significat: nonne perspicuum est, ex prima admiratione hominum, quod tonitrua, iactusq. fulminum extimuisent, credidisse, ea efficere rerum omnium praepotentem Iouem? itaque in nostris commentarijs scriptum habemus: Ioue tonante, fulgurante, comitia populi habere nefas. hoc fortasse reip. causa constitutum est: comitiorum enim non habendorum causas esse noluerunt. itaque comitiorum solum uirtum est fulmen, quod idem omnibus rebus optimum auspiciam habemus, si sinistrum fuerit. de auspicijs alio loco: nunc de fulguribus. Quid igitur minus a physicis dici debet, quam quidquam certi significari rebus incertis? non enim te puto esse eum, qui Ioui fulmen fabricatos esse Cyclopas in Aetna putes. nam esset mirabile, quo modo Iuppiter toties iaceret, cum unum haberet. Nec uero fulminibus homines, quid aut faciendum esset, aut cauendum, moneret. placet enim Stoicis, eos anhelitus terrae, qui frigidi sint, cum fluere coeperint, uentos esse: cum autem se in nubem induerint, eiusq. tenuissimam quamque partem coeperint diuidere, atque disrumpere, idq. crebrius facere, & uehementius, tum et fulgura, & tonitrua existeret: si autem nubium conflictu ardor expressus se emisserit, id esse fulmen. Quod igitur uel naturae, nulla constantia, nullo rato tempore uidemus effici, ex eo significationem rerum consequentium quaerimus? scilicet, si ista Iuppiter significaret, tam multa frustra fulmina emitteret. quid enim proficit, cum in medium mare fulmen iecit? quid, cum in altissimos montes? quod plerumque fit. quid, cum in desertas solitudines? quid, cum in earum gentium oras, in quibus

bus haec ne observantur quidem? At inuentum est caput in Tiberi. Quasi ego artem aliquam istorum esse negem. diuinationem nego. caeli enim distributio, quam ante dixi, & certarum rerum notatio docet, unde fulmen uenerit, quo concesserit: quid significet autem, nulla ratio docet. Sed urget me meis uersibus:

Nam pater altitonans, Stellanti nixus olympo,
Ipse suas arces, atque incluta templa petiuit,
Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.
tum statua Nattae, tum simulacra deorum, Romulusque, & Remus cum atrice bellua, ui fulminis icti, conciderunt, deq. his rebus haruspicum exstiterunt responsa uerissima.

EXPLANATIO

AT enim? Haec est altera Stoicorum ratio, qua Haruspicinam defendere nitebantur: inquit enim, haruspices praedicere posse ex uictimis etiam sorte adductis. nam deus ipse director est sortium, & proinde eligit eiusmodi uictimas, in quorum extis appareant signa, ex quibus ipsi ex arte praedicunt. Sed infirmas collatione hostiarum? nimirum quia nec in fortibus magis inuenitur ueritas, ut mox de sortibus ostenderetur. **Aequimelium**? Forum erat Romae rerum uenaliu. Scribit Linius in eo foro fuisse domum Spurij Melij damnati, eo quod regnum affectasset. Is? talis. **Rebus**? negotijs, quae obtinere, aut inquirere uelint. **Sortem quandam**? quoddam accidens, aleam quandam. **Nostros**? nobis familiares, & amicos. Ironice loquitur. **Epicureis**? deos, & diuinationem tollentibus. **Facultatem**? opportunitatem, aniam. **Facilius**? minori nota. **Iocandi causa**,? ad uoluptatem. **Peruidos**? transparentes. **Perflabiles**? facile mobiles. **Duos lucos**? Quod luci numinibus sacra essent, non modo gentium historia, uerum sacra declarat. Scribit Tacitus, Germanos ueteres alia nulla deorum templa habuisse, quam lucos, nemoraq. deorum suorum nominibus appellata. Notat & Seruius Manes, & heroum animas, qui Lares uiales dicerentur, lucos tenere. hinc & Virgilius in VI. dicit:

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Necaliter lucos umquam posuit Poeta, sine consecratione.

Circuitione? flexu quodam uerborum, & ambitu. non enim audebat aperte propter metum Atheniensium, qui impios plectebant. **Recte**? conuenienter: consequitur enim, ut, si deus non est, nec diuination, quae a deo nomen mutuata est. **Illius enim &c.**? Ratio constantiae Epicuri, & Stoicorum inconstantiae. **Negotij**,? curae, laboris. **Impertire**? distribuere. **Vester deus**? deus a uobis Stoicis inductus. **Quinctus enim Cicero**, ad quem sermo dirigitur, Stoicorum partes tutatus est. **Inducitis**? Duo uerba, quae sequuntur, **Captiones**, & **Explicetis**, facile me adducunt, ut legendum putem, **Inducitis**: qua ratione item in Verrem dixit, Induere se in laqueos: Et Lucr. lib. IV. Ac nos in fraudem induimus frustra nimis ipsi. Haec Paullus pater. **In eas captiones &c.**? in eiusmodi uiscum, retia, laqueos, ex quibus explicare uos non possitis. **Cum magis properant**,? cum potioribus, ualidissimisque eorum argumentis nituntur. **Probabilis**? uero similis. **Committant**,? errent. **Perspicue**? euidenter. **Retinendum est**,? sentiendum, & retinendum est. **Omnis haruspicina**? quae non solum praedicat quid ostendant exta, sed & fulgura interpretatur. **Quattuor, quas non habemus**,? ortum solis, occasum, septemtrionem, & meridiem. **Quid interest?**? Nihil, inquit, id facit ad confirmandam haruspicinam, & praedictionem fulminum. **Quid significat?**? Nihil, inquit, significant fulmen undecumque ueniat. **Praepotentem**? summa potentia praeditum. **Commentariis**? auguralibus libris. erat enim M. Cicero de augurum numero. **Nepas**? illicitum, impium, contra religionem. **Hoc fortasse**? Explicat Cicero rationem huius instituti. **Causas esse uoluerunt**? ut scilicet optimates aliquo praetextu differre possent plebis uota. **Solum uitium**? non, solum uitium, sed, comitiorum solum: cum ceteris in rebus non sit uitium, si modo sinistrum sit. **Eum**,? talis opinionis. **Cyclopes**? hi finguntur Vulcani ministri in Aetna Siciliae monte, Aeolijsq. insulis, ubi ignis est perpetuus, elaborantes loui fulmen, & deorum arma. unde Virgil. lib. I. IX.

Ferrum exercebant uasto Cyclopes in antro,

Brontesque, Steropesque, & nudus membra Pyraemon.

Sunt, qui pro Pyraemone Harpen nominent. Pyraemon multus ignis interpretatur, Harpes uero rapiens. Certe ignem, nisi ad se aerem rapiat, exlingui compertum habemus. Brontes autem tonus interpretatur. & Steropes fulgur, & splendor, qui fulmina antecedit. Cyclopes communi nomine dicti sunt ab oculo circulari, quem unicum omnes in fronte habebant. **Placet enim Stoicis**,? Explicat naturalem causam fulminum ex Stoicorum sententia. **Anhelitus**? exhalationes. **Fluere**? exhalare. **Dirumpere**? ui frangere. **Fulgura**,? coruscationes. **Tonitrua**? strepitus. **Conflictu**? collisu, & attritu. **Consequentiuum**? futurarum. **Scilicet**,? Certe. ironiam sapit. **Oras**? regiones. **Caput**? Summi dei. **Istorum**? fulminalium interpretum. **Caeli enim**? Docet possibile esse sciri, a qua parte caeli fulmen descenderit, & quo tacta impulerit. **Nulla ratio**? nulla ars, & disciplina. **Atrice bellua**,? lupa uerbera praebente.

CICERO

MIRABILE autem illud, quod eo ipso tempore, quo fieret iudicium coniurationis in senatu, signum Iouis biennio post, quam erat locatum, in Capitolio collocabatur. tu igitur animum induces (sic enim

enim mecum agebas) causam istam & contra facta tua, tale aliquid etiam sua sponte in lapidinis Chiorum exstitisse. Sed sit hoc fictum. quid? in nubibus quid tibi hic tandem noceret? res ne, quae talis est; an ego, numquid animaduertisti leonis formam, aut hippocentauri? potest igitur, quod modo negabas, ueritatem casus imitari. Sed, quoniam de extis, & fulguribus satis est disputatum; ostenta restant, ut roscia baruspicina sit pertractata. Aulacae partus proculatus est a te res mirabilis, propterea quia non saepe fit: sed, si fieri non potuisset, facta non esset. atque hoc contra omnia ostenta ualeat, numquam, quod fieri non potuerit, esse factum; si potuerit, non esse mirandum; causarum enim ignoratio in re noua mirationem facit, eadem ignoratio si in rebus usitatis est, non miratur. nam, qui mulam peperisse miratur, is, quo modo equa pariat, aut omnino quae natura partum animantis faciat, ignorat: sed, quod crebro uidet, non miratur, etiam si, cur fiat, nescit: quod autem non uidit, id si euenerit, ostentum esse censet. utrum igitur, cum concepit mula, an cum peperit, ostentum est? conceptio contra naturam fortasse, sed partus prope necessarius. Sed, quid plura? ortum uideamus baruspicinae: sic facillime, quid habeat auctoritatis, iudicabimus. Tages quidam dicitur in agro Tarquiniensi, cum terra araretur, & sulcus altius esset impressus, exstitisse repente, & eum affatus esse, qui arabat. is autem Tages, ut in libris est Etruscorum, puerili specie dicitur uisus, sed senili fuisse prudentia. eius adspetu cum obstupuisset bubulcus, clamoremque maiorem cum admiratione edidisset, concursum esse factum, totamque breui tempore in eum locum Etruriam conuenisse: tum illum plura locutum multis audientibus, qui omnia eius uerba exceperint. litterisque mandauerint: omnem autem orationem fuisse eam, qua baruspicinae disciplina contineretur: eam postea creuuisse rebus nouis cognoscendis, et ad eadem illa principia referendis. Haec accepimus ab ipsis: haec scripta conseruant. hunc fontem habent disciplinae, num ergo opus est ad haec refellenda Carneade? num Epicuro? est ne quisquam ita desipiens, qui credat exaratum esse, deum dicam, an hominem? si deum, cur se contra naturam in terram abdidit, ut patefactus aratro lucem adspiceret: quid? idem non ne poterat deus hominibus disciplinam superiore ex loco tradere? si autem homo ille Tages fuit, quoniam modo potuit terra oppressus uiuere: unde porro illa potuit, quae docebat alios, ipse didicisse?

EXPLANATIO

LOCATVM ꝛ pretio datum architectis, ut signum illud ita collocarent. CAUSSAM istam ꝛ de hac re disputationem. Eo uereor. ꝛ quia frater es, in dubium reuoco, non contradico. Hic ꝛ in hac parte. TALIS ꝛ non facile cognoscibilis. NIHIL contra dico; ꝛ quia frater es. A te rationem peto. ꝛ quia uerum explicari uolo. QVOD ꝛ quoniam. VNUSCVIVSQUE ꝛ naturalis, & artificialis. AD rem ꝛ ad utilitatem. QUASI ego ꝛ Ita enunciabas, inquit M. Cicero, tamquam ego concederem talia fieri eo modo ut dicitis, aut ego staturerem causam non esse quaerendam. PERSECUTI sunt ꝛ indagant. AERA legum ꝛ duodecim aereae tabulae, quibus insculptae erant leges. QUID habent obseruatum, ꝛ Quasi dicat, nihil, quoniam alias id non acciderat. VERVM? ꝛ ab antiquis obseruatum. Hoc tamen & c. ꝛ Commentum hoc deridet Academicus. LACTENS ꝛ ubera suggens. QUAM scite ꝛ ironice hoc dicitur. PER notas ꝛ per signa. Et tu scilicet ꝛ ironiam sapit hic sermo. REDEMPTOR ꝛ ipse architectus, qui columnam statuendam conduxerat, unde Redemptores etiam causarum dicuntur, & litium. Idem in Ep. ad Att. Redemptori tuo dimidium pecuniae curauit.

INO-

INOPIA ꝛ defectu potentiae, & pecuniae. Ad istam horam ꝛ ad istam temporis opportunitatem. Non plane despero &c. ꝛ sibi ipsi blanditur M. Cicero, ut qui uellet deorum curam auspiciatissimum effecisse suum consulatum. PIGMENTORVM ꝛ colorum temperatorum. VEL Praxitelis ꝛ etiam Praxitelis arte scalpta. ILLA ipsa ꝛ capita scalpta. EFFICIUNTUR ꝛ formantur. DETRACTIONE ꝛ ablatione scilicet quaedam partium lapidearum. INTVS ꝛ in natura ipsius marmoris. SVA sponte ꝛ propria natura. Hoc ꝛ de Panisci capite. QVOD modo negabas ꝛ paullo ante. RESTANT, ꝛ supersunt pettractanda. In re noua ꝛ in re insolita, & rara. QVAE natura ꝛ uis naturalis sanguinis, uidelicet menstrui, & feminis, uicem coaguli in conceptu praebentis. ORTVM ꝛ principium, & originem. TARQUINIENSIS ꝛ ubi est Tarquini, siue Tarchonis opidum. In Etruria eius uestigia adhuc existant, corruptaque appellatio, inter Tuscanellam, & Cornetum, olim Grauiscas ab aere graui ac pestilenti. ALTIVS ꝛ profundius. EXSTITISSE ꝛ apparuisse. DISCIPLINA ꝛ arte, ac ratione. FONTEM ꝛ originem. DISCIPLINAE ꝛ haruspicinae artis. EXARATVM ꝛ arandore-fossum, & inuentum. CONTRA naturam ꝛ contra proprietatem naturae non diuinae solum, sed etiam humanae. SUPERIORE ex loco ꝛ ex loco eminenti, conueniente diuino fastigio.

CICERO

SED ego insipientior, quam illi ipsi, qui ista credunt, qui quidem contra eos tam diu disputem: uetus autem illud Catonis admodum scitum est, qui mirari se aiebat, quod non rideret haruspex, haruspicem cum uidisset. quota enim quaeque res euenit praedicta ab his? aut, si euenit quippiam, quid afferri potest, cur non casu id euenit? Rex Prusias, cum Hannibali apud eum exsulanti pugnare placeret, negabat se audere, quod extra prohiberent. an tu, inquit, carunculae uitulinae maui, quam imperatori ueteri, credere? quid est ipse Caesar, cum a summo haruspice moneretur, ne in Africam ante brumam transmitteret, non ne transmissit? quod nisi cisset, unum in locum omnes aduersariorum copiae conuenissent. Quid ego haruspicum responsa commemorem, (possum quidem innumerabilia) quae aut nullos habuerunt exitus, aut contrarios hoc civili bello dii immortales quam multa luserunt? quae nobis in Graeciam Roma responsa haruspicum missa sunt? quae dicta Pompeio, etenim ille admodum extis, et ostentis mouebatur: non lubet commemorare, nec uero necesse est, tibi praesertim, qui interfuisti: uides tamen omnia fere contra, ac dicta sunt, euenisse. Sed haec haecenus: nunc ad ostenta ueniamus. Multa me consule, a me ipso scripta, recitasti: multa ante Marsicum bellum, a Sisenna collecta, attulisti: multa ante Lacedaemoniorum malam pugnam in Leuctris, a Callisthene commemorata, dixisti. de quibus dicam equidem singulis, quoad uidebitur; sed dicendum etiam est de uniuersis. Quae est enim ista a dijs profecta significatio, & quasi denuntiatio calamitatum? quid autem ea uolunt dii immortales primum significantes, quae sine interpretibus non possumus intelligere; deinde ea, quae cauere nequeamus? ad hoc ne homines quidem probi faciunt, ut amicis impendentes calamitates praedicant, quas illi effugere nullo modo possint: ut medici, quamquam saepe intelligunt, tamen numquam aegris dicunt, illo morbo eos esse morituros. omnis

enim praedictio mali tum probatur, cum ad praedictionem cautio adiungitur. quid igitur aut ostenta, aut eorum interpretes, uel Lacedaemonios olim, uel nuper nostros adiuerunt? quae si signa deorum putanda sunt, cur tam obscura fuerunt? si enim, ut intelligeremus, quid esset euenturum: aperte declarari oportebat, aut ne occulte quidem, si ea sciri uolebant. Iam uero coniectura omnis, in qua nititur diuinitio, ingenijs hominum in multas, ac diuersas, aut etiam contrarias partes saepe deducitur. ut enim in causis iudicialibus alia est coniectura accusatoris, alia defensoris, & tamen utriusque credibilis: sic in omnibus ijs rebus, quae coniectura inuestigari solent, anceps reperitur oratio. quas autem res tum natura, tum casus affert non numquam, etiam errorem creat similitudo; magna stultitia est, earum rerum deos facere effectores, causas rerum non quae rere. Tu uates Boeotios credis Lebadiae uidisse ex gallorum gallinaceorum cantu uictoriam esse Thebanorum; quia galli uicti silere solent, canere uictores. hoc igitur per gallinas Iuppiter tantae ciuitati signum dabat? an illae aues, nisi cum uicerint, canere non solent? at tum canebant, nec uicerant. id enim inquires, ostentum. magnum uero: quasi pisces, non galli, cecinerint. quod autem est tempus, quo illi non cantent, uel nocturnum, uel diurnum? quod si uictores alacritate, & quasi laetitia ad canendum excitantur: potuit accidisse alia quoque laetitia, qua ad cantum mouerentur. Democritus quidem optimis uerbis causam explicat, cur ante lucem galli canant: depulso enim de pectore, & in omne corpus diuiso, & modificato cibo, cantus edere quiete satiatos: qui quidem silentio noctis, ut ait Ennius, fauent faucibus rursis: cantu, plausuque premunt alas. cum igitur hoc animal tam sit canorum sua sponte, quid in mentem uenit Callistheni dicere deos gallis signum dedisse cantandi? cum id uel natura, uel casus efficere potuisset.

EXPLANATIO

SCITVM ꝛ prudens dictum in deliramenta haruspicum. QVOTA ꝛ quasi dicat, Ferme nulla. A summo haruspice ꝛ Spurina. LUSERUNT ꝛ iocati sunt. CONTRA ac ꝛ contra quam. ANTE Marsicum bellum, ꝛ quod Sociale dictum est, atque Italicum. MALAM ꝛ infelicem. QVOAD uidebitur; ꝛ subaudi, sufficere ad propositum, ne modum excedat oratio. DE uniuersis ꝛ hoc est, de ostentis in genere. sic in genere egit

egit de diuinatione ipsa, deinde ad partes descendit. *QVAE est* & cuius naturae. *CAVERE* & declinare aliquo consilio. *PROBATVR* & commendatur, laudatur. *CAVTIO* & modus cauendi. *CONIECTVRA* & opinabile iudicium ex circumstantijs. *NITITVR* & fundatur. *ANCEPS oratio*. & ambigua interpretatio. *QVASI pisces* & ostentum, inquit, esset, si pisces cecinissent, & non galli natura canori. *OPTIMIS uerbis* & probabilibus rationibus. *QVIETE* & dormitione. *FAVENT faucibus* & silent parcendo faucibus, per quas cantus emittitur. *SVA sponte*, & propria natura.

C I C E R O

SANGVINEM pluisse, senatui nunciatum est, atratum fluium fluxisse sanguine, deorum sudasse simulacra: num censes his nuncijs *T halem*, aut *Anaxagoram*, aut quemquam physicum crediturum fuisse? nec enim sanguis, nec sudor nisi e corpore est. sed & decoloratio quaedam ex aliqua contagione terra maxime potest sanguinis similis esse, & humor allapsus extrinsecus, ut in tectorijs uidemus austro, sudorem imitari. Atque haec in bello plura, & maiora uidentur timentibus: eadem non tam animaduertuntur in pace. Accedit illud etiam, quod in metu, & periculo cum creduntur facilius, tum finguntur impunius. nos autem ita leues, atque inconsiderati sumus, ut, si mures corroserint aliquid, quorum est opus hoc unum, monstrum putemus. Ante uero *Marsicum bellum*, quod *clypeos Lanuij*, ut a te est dictum, mures rosissent, maximum id portentum haruspices esse dixerunt. Quasi uero quidquam intersit, mures, diem & noctem aliquid rodentes, scuta an cribra corroserint. nam, si ista sequimur: quod *Platonis Politiam* nuper apud me mures corroserint, de rep. debui pertimescere: aut, si *Epicuri* de uoluptate liber uiciosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore. An uero illa nos terrent, si quando aliqua portentosa, aut ex pecude, aut ex homine nata dicuntur? quorum omnium, ne sim longior, una ratio est. quidquid enim oritur, qualecumque est, causam habeat a natura necesse est: ut, etiam si praeter consuetudinem exsisterit, praeter naturam tamen non possit exsistere. Causam igitur inuestigato in re noua, atque admirabili, si poteris: si nullam reperies, illud tamen exploratum habeto, nihil fieri potuisse sine causa: eumque errorem, quem tibi rei nouitas attulerit, naturae ratione depellito. ita te nec terrae fremitus, nec caeli discessus, nec lapideus, aut sanguineus imber, nec traiectio stellae, nec factus uisae terre bunt. quorum omnium causas

si a *Chryssippo* quaeram; ipse ille, diuinationis auctor, numquam illa dicit facta fortuito, naturalemque rationem omnino reddet. nihil enim fieri sine causa potest: nec quidquam fit, quod fieri non potest: nec, si id factum est, quod fieri potuit, portentum debet uideri: nulla igitur portenta sunt. nam, si, quod raro fit, id portentum putandum est: sapientem esse portentum est. saepius enim mulam peperisse arbitror, quam sapientem fuisse. Illa igitur ratio concluditur; nec id, quod non potuerit fieri, factum unquam esse; nec, quod potuerit, id portentum esse; ita omnino nullum esse portentum. quod etiam coniector quidam, & interpretes portentorum non inscite dicitur ei respondisse, qui cum ad eum retulisset quasi ostentum, quod anguis domi uetrem circumuectus fuisset, tum esset, inquit, ostentum, si anguem uetris circumplicasset. hoc ille responso satis aperte declarauit nihil habendum esse portentum, quod fieri posset. *C. Gracchus* ad *M. Pomponium* scipsit; duobus anguibus domi comprehensis, haruspices a patre conuocatos. qui magis anguibus, quam lacertis, quam muribus? quia sunt haec quotidiana, angues non item. quasi uero referat, quod fieri potest, quam id saepe fiat. ego tamen miror, si emissio feminae anguis mortem afferbat *Ti. Graccho*, emissio autem maris anguis erat mortifera *Corneliae*, cur alterutram emisit. nihil enim scribit respondisse haruspices, si neuter anguis emissus esset, quid esset futurum. at mors insecuta *Gracchum* est. causa quidem, credo, aliqua morbi grauioris, non emissionem serpentis. neque enim tanta est infelicitas haruspicum, ut ne casu quidem unquam fiat, quod futurum illi esse dixerint. Nam illud mirarer, si crederem, quod apud *Homerum* *Calchantem* dixisti ex passerum numero belli *Troiani* annos auguratum: de cuius coniectura sic apud *Homerum*, ut nos otiosi conuertimus, loquitur *Agamemnon*:

E X P L A N A T I O

CONTAGIONE & corruptione, ac uitio, quod aquae fluore terra contrahit. *TECTORIIS* & parietibus in crustatis. *AUSTRO* & uentus est calidus, & humidus, a meridiano cardine spirans. Quattuor cardinales uentos *Pontanus* eleganti hoc distico complexus est,

A summo Boreas, Auster imo spirat Olympo,

Occasum infedit Zephyrus, uenit Eurus ab ortu.

IMPVNVS. & ideo licentiosius, nemine contradicente. *DIEM & noctem* & semper. *SCUTA, an cribra* & Scutum est circularis testudo, quam, miles laeua protendens in bello ictus excipit aduersarij. Cribrum uero circularis est fascia lignea subdita habens pellem extensam perforatam, & clauibus illi inhaerentem, quo instrumento circulariter moto uillici granum iniectum coagitando expurgant a fordibus. *POLITIAM* & libros de ciuili gubernatione. *ANNONAM in macello cariorem fore* & eo anno carnem in carnificina apotheca cariorem fore. *PORTENTOSA* & significantia aliquod praesagium, quia acciderint praeter usitatum naturae ordinem. *CAUSSAM* & efficientem, scilicet uim. *EXPLORATVM* & certum. *TRAIECTIO* & transitus. *AUCTOR* & assertor. *SAPIENTEM esse* & perfectum esse, & omnes numeros habere ut uolunt *Stoici*. *CON-*

ECTOR &

RECTOR & interpret. NON inscite & sapienter. CIRCUMVECTVS & circumuolutus. A patre & Tib. Graccho. QVI magis & cur magis. ALTERUTRAM & e duobus unam. AVGV RATVM: & subatidi, fuisse. LOQVITVR Agamemnon: & μνημονικὸν ἀμάρτημα, non enim Agamemnon, sed Vlixes haec loquitur apud Homerum ἐν τῷ β.

CICERO

FERTE uiri, & duros animo tolerate labores, Auguris ut nostri Calchantis fata queamus Scire ratos ne habeant, an uanos pectoris orsus: Namque omnes memori portentum mēte retentant, Qui non funestis liquerunt lumina fati. Argolicis primum ut uestita est classibus Aulis, Quae Priamo cladem, & Troiae, pestemq. ferebant; Nos circum latices gelidos fumantibus aris, Aurigeris diuum placantes numina tauris, Sub platano umbrifera, fons unde emanat aquai, Vidimus immani specie, tortuq. draconem Terribilem, Iouis ut pulsu penetrabat ab ara: Qui platani in ramo foliorum tegmine saeptos Corripuit pullos: quos cum consumeret octo, Nona super tremulo genitrix clangore uolabat: Cui ferus immani lanianit uiscera morsu. Hunc, ubi tam teneros uolucres, matremq. peremit, Qui luci ediderat, genitor Saturnius idem Abdidit, & duro formauit tegmine saxi. Nos autem timidi stantes mirabile monstrum Vidimus in medijs diuum uersari aris. Tum Calchas haec est fidenti uoce locutus: Quidnam torpentes subito obstupuisstis Achiui? Nobis haec portenta deum dedit ipse creator, Tarda & sera nimis, sed fama ac laude perenni. Nam quot aues taetro mactatas dente uidetis, Tot nos ad Troiam belli exantlabimus annos: Quae decum cadet, & poena satiabit Achiuos. Edidit haec Calchas: quae iam matura uidetis. quae tandem ista auguratio est ex passeribus annorum potius, quam aut mensium, aut dierum? cur autem de passeribus coniecturam facit, in quibus nullum erat monstrum; de dracone silet, qui, id quod fieri non potuit, lapideus dicitur factus? postremo, quid simile habet passer annis? nam de angue illo, qui Sullae apparuit immolanti, utrumque memini, & Sullam, cum in expeditionem educurus esset, immolauisse, & anguem ab ara exstitisse, eoque die rem praecclare esse gestam, non haruspiciis consilio, sed imperatoris. atque haec ostentorum genera mirabile nihil habent: quae cum facta sunt, tum ad coniecturam aliqua interpretatione reuocantur: ut, illa tritici grana in os pueri Midiae congesta, aut apes, quas dixisti in labris Platonis pueri confedis, non tam mirabilia sint, quam coniecta bene: quae tamen uel ipsa falsa esse, uel illa, quae praedicta sunt, fortuito accidisse potuerunt. De ipso Roscio potest

illud quidem esse falsum, ut circumligatus fuerit angui: sed, ut in cunis fuerit anguis, non tam est mirum, in Selonio praefertim, ubi apud focum angues nudinari solent. nam, quod haruspices responderunt, nihil illo clarius, nihil nobilius fore: miror deos immortales histrioni futuro claritatem ostendisse, nullam ostendisse Africano. atque etiā a te Flaminiā ostenta collecta sunt, quod ipse, & equis eius repente conciderit: non sane hoc quidam mirabile: quod euelli primi hastati signum non potuerit: timide fortasse signifer euellebat, quod fidenter infixerat. Nam Dionysij equus quid attulit admirationis, quod emerit ex flumine? quodq. habuit apes in iuba? sed, quia breui tempore regnare coepit; quod casu acciderat, uim habuit ostenti. At Lacedaemonijs in Herculis fano arma sonuerunt: eiusdemq. dei Thebis ualuae clausae subito se aperuerunt: eaq. scuta, quae fuerant, sublime fixa, sunt humi inuenta. horum cum nihil fieri potuerit sine aliquo motu, quid est, cur diuinitus ea potius, quam casu, facta esse dicamus? At in Lyfandri statuae capite Delphis exstitit corona ex asperis herbis, & quidem subita. ita ne tenses? ante coronam exstitisse, quam herbarum conceptum esse semet herbam autem asperam credo animum congestu, non humano saeu. iam, quidquid in capite est, id coronae simile uideri potest. Nam, quod eodem tempore stellas aureas Castoris, & Pollucis Delphis postitas decidisse neque eas usquam repperas esse dixisti: furum id magis factum, quam deorum uidetur. Simiae uero Dodoneae improbitatem historijs Graecis mandatam esse demiror. quid minus mirum, quam illam monstruosissimam bestiam urnam euertisse, fortes dissipauisse? & negant historici Lacedaemonijs illum ostentum hoc tristius accidisse. Nam illa praedicta Veientum, si lacus Albanus redundasset, usq. in mare fluxisset, Romam perituram; si repressus esset, Veios; ita aqua Albana deducta ad utilitatem agri suburbanum, non ad arcem, urbemq. retinendam. At paullo post audita uox est momentis, ut prouiderent, ne a Gallis Roma caperetur: ex eo Aio Loquenti aram in Noua uia consecratam. quid ergo? Aius iste Loquens, quando eum nemo norat, aiebat, & loquebatur, & ex eo nomen inuenit: postea quam & sedem, & aram, & nomen inuenit, obmutuit? Quod idem dici de Moneta potest: a qua, praeterquam de sue plena, quid unquam moniti sumus? Satis multa de ostentis.

EXPLANATIO

FERTE uiri, & tolerate. FATA & praefagia. RATOS & certos, ueros, ac firmos. AN uanos & incertos, irritos. PECTORIS orsus: & animi praefensiones. LUMINA & uitas. PRIMVM, ut & statim, postquam. VESTITA est nauibus & instructis, pulchrisq. nauibus repleta est. AULIS, & Boeotiae urbs est. AVRIGERIS tauris & tauris cornua aurata gerentibus. PESTEM & mortem. AQUAI & aquae. IMMANI & truculenta, & horrenda

horrenda figura. TORTV flexu corporis. IOVIS pulsu & Iouis imperio. PVLLOS & passerulos. FERVS & Draco crudelis. LVC1 & ad lucem. ABDIDIT & Hom. I. β. τὸν μὲν ἀπὸ τῆς ἀντικεινῆς θέας. Vt uideatur legendum, τὸν μὲν ἀπὸ ἀδ' ἄνω. DVRO formauit & c. & effinxit lapideum draconem. FIDENTI uoce & constanti uoce, TORPENTES obstupuisis hoc est, post corporis contractionem mentem quoque contraxistis. torpor est corporis, stupor uero mentis contractio, constipatio, & rigor. CREATOR & Iuppiter. TARDA, & sera nimis & quo ad animos nostros. EXANTLABIMVS & perficiemus, superabimus. Vetustum est uerbum. IAM matu-
ra & quasi perfecta. EXPEDITIONEM & proelium. INTERPRETATIONE & declaratione per quamdam similitudinem. NVNDINARI & conuentus facere sicuti celebrantes nundinas, sine ferias. NOBILVS & celeberrimus. CLARITATEM & histrionicae gloriae splendorem. FLAMINIANA & de Flaminio consule, ad lacum Perusinum. PRIMI hastati & primipili centurionis. FIDENTER & constanti, & libeto animo. SVBLIME & alte. CONGESTA & accumulatione. IMPROBITATEM & petulantiam, lasciuiam. SVBVRANI, & uicini muris urbis ARCEM & Capitolium. VRBEM & Romam. SVE plena & grauida.

C I C E R O

AVSPICIA restant, & sortes, eae quae ducuntur, non illae quae uaticinatione funduntur: quae oracula uerius dicimus: de quibus tum dicemus, cum ad naturalem diuinationem uenerimus. Restat etiam de Chaldaeis. sed primum auspicia uideamus. Difficilis auguri locus ad contra dicendum, Marso fortasse, sed Romano facillimus. non enim sumus ij nos augures, qui auium, reliquorum ue signorum obseruatione futura dicamus. & tamen credo Romulum, qui urbem auspiciato condidit, habuisse opinionem, esse in prouidendis rebus augurandi scientiam. errabat enim multis in rebus antiquitas: quam uel usu iam, uel doctrina, uel uetustate immutatam uideamus. retinetur autem, & ad opinionem uulgi, & ad magnas utilitates reip. mos, religio, disciplina, ius augurum, collegij auctoritas. Nec uero non omni supplicio digni P. Claudius, L. Iunius consules, qui contra auspicia nauigarunt. parandum enim fuit religio ni, nec patrius mos tam contumaciter repudiandus. iure igitur alter populi iudicio damnatus est, alter mortem sibi ipse conscivit. Flaminius non paruit auspicijs: itaque perijt cum exercitu. at anno post Paulus paruit: num minus cecidit in Cannensi pugna cum exercitu? etenim, ut sint auspicia, quae nulla sunt: haec certe, quibus utimur, siue tripudium, siue de caelo, simulacra sunt auspiciorum, auspicia nullo modo. Q. Fabi, te uolo mihi in auspicia esse. uolo, respondet: audiui. Hic apud maiores nostros adhibebatur peritus, nunc quilibet. peritum autem esse necesse est eum, qui, silentium quid sit, intelligat. id enim silentium dicimus in auspicijs, quod omni uitio caret. hoc intelligere, perfecti auguris est. Illi autem, qui in auspicijs adhibetur, cum ita imperauit is, qui, auspiciatur: dicit, si silentium esse uidetur: nec suspicit, nec circumspicit: statim respondet, silentium esse, uideri. tum ille, dicit, si pascuntur aues: pascuntur. quae, aut ubi? attulit, inquit, in cauea pullos is, qui ex eo ipso nominatur pullarius. hae sunt igitur aues inter-nunciae Iouis: quae pascuntur, nec ne, quid refert? nihil ad auspicia: sed quia, cum pascuntur, necesse

est aliquid ex ore cadere, & terram pauire, terripadium primo, post terripudium dictum est, hoc quidem iam tripudium dicitur. cum igitur ossa iam cecidit ex ore pulli, tum auspicanti tripudium sollicitimum nuntiant. ergo hoc auspicijs diuini quidquam habere potest, quod tam sit coactum, & expressum & quo antiquissimos augures non esse usos, argumento est, quod decretum collegij uetus habemus, omnem auem tripudium facere posse. tum igitur esset auspicijs, si modo ei esset liberum se ostendisse: tum auis illa uideri posset interpret, & satelles Iouis. nunc uero inclusa in cauea, & fame enecta, si in ossa pulvis inuadit, & si aliquid ex ore cecidit: hoc tu auspicijs, aut hoc modo Romulum auspiciari. solitum putas? Iam uero, de caelo seruare non ipsos censes solitos, qui auspicabantur? nunc imperant pullario: ille renunciat. fulmen sinistrum auspicijs optimum habemus ad omnes res, praeterquam ad comitia: quod quidem institutum reip. causa est, ut comitorum, uel in iudicijs populi, uel in iure legum, uel in creandis magistratibus principes ciuitatis essent interpretes. At Ti. Gracchi litteris Scipio, & Figulus, quod augures indicassent eos uitio creatos esse, magistratu se abdicauerunt. Quis negat augurum disciplinam esse? diuinationem nego. At haruspices diuini: quos cum Ti. Gracchus propter mortem repentinam eius, qui in praerogatiua referenda subito concidisset, in senatum introduxisset, non iustum rogatorem comitorum fuisse dixerunt. Primum uide, ne in eum dixerint, qui rogator centuriae fuisse: is enim erat mortuus. id autem, sine diuinatione, coniectura poterat dicere. deinde fortasse casu: qui nullo modo est, ex hoc genere tollendus. quid enim scire Etrusci haruspices, aut de tabernaculo recte capto, aut de pomerij iure potuerunt? equidem assentior. C. Marcello potius, quam Ap. Claudio, qui ambo mei collegae fuerunt: existimoque ius augurum, etsi diuinationis opinione principio constitutum sit, tamen postea reip. causa conseruatum, ac retentum.

EXPLANATIO

DVCNTVR, & trahuntur ex aliquo urna. MARSO & de quo in extremo primi, nauci Marsum augurem appellauit. NOS augures & Romano more augurantes. AVSPICATO & captatis auspicijs. RETINENTVR & obseruatur. MOS & institutum patrium. RELIGIO & caerimoniarum ritus. DISCIPLINA & scientia, & ars augurandi. CONTUMACITER & superbe, & impie. PAVLLVS & qui consul cecidit in Cannensi pugna.

gna. **VT** § quamuis. **TRIPVDIO** § Gallorum augurio. **SIVE de caelo** § ceterarum auium uolatu. **SIMYLACRA** § similitudines quaedam. **Q. FABI &c.** § Haecerant uerba precantis augurem, ut pro re sua uelit augurari. **RESPONDET** § nimirum augur ipse requisitus. **ADHIBEBATUR** § aduocabatur. **Is qui auspiciatur** § qui pro se captat augurium. **NEC suspicit** § Hoc pertinet ad illud, seruire de caelo: sequitur mox de tripudio. **PVLLOS** § gallinaceos gallos. **HAE sunt** § Deridet M. Cicero eiusmodi auspicium penitus coactum. **AD auspicia** § ad auspicioium ueritatem. **PAVIRE** § pascendo percutere, inde terripauim, terripudium, & tripudium. **OFFA** § esca. **NUNCIANT** § ij, qui aduocati sunt focij ad augurandum. **EXPRESSVM** § uolentum. **DECRETVM** § sententia, dogma. **TRIPVDIVM** § quale auspicium nunc pullis tantum gallinaceis attribuiamus. **SATELLES** § ministra. **INVADET** § impetum facit. **SINISTRVM** § a sinistra caeli parte ueniens. **INSTITVTVM** § decretum. **IN iure** § in ordinatione ciuili. **VITIO** § non rite. **DININ** § diuinationi scientia praediti. **IN praerogatiua referenda** § in narranda uoluntate primae centuriae, quae sententiam rogabatur. **IUSTVM** § legitimum, non uitiosum. **GENERE** § natura rei. **C. MARCELLO** § Ep. ix. lib. 1. § fam. **COLLIGAE** § in augurali dignitate. **IVS** § ordinationem.

CICERO

SED de hoc loco plura in alijs, nunc haecenus: externa enim auguria, quae sunt non tam artificiosa, quam superstitiosa, uideamus. Omnibus fere auibus utuntur, nos admodum paucis. alia sinistra sunt, alia nostris. solebat ex me Deiotarus percunctari nostri augurij disciplinam, ego ex illo sui. dii immortales, quantum differebat: ut quaedam essent etiam contraria. atque ille ijs semper utebatur: nos, nisi dum a populo auspicia accepta habemus, quam multum ijs utimur? Bellicam rem administrari maiores nostri, nisi auspicato, noluerunt: quam multi anni sunt, cum bella a propraetoribus, & proconsulibus, administrantur? qui auspicia non habent: itaque nec amnes transeunt auspicato, nec tripudio auspiciantur. nam ex acuminibus quidem, quod totum auspicium militare est, iam M. Marcellus ille quinque consul totum omisit, idem imperator, idem augur optimus. ubi est ergo auium diuination? quae, quoniam ab ijs, qui auspicia nulla habent, bella administrantur, ab urbanis retenta uidetur, a bellicis esse sublata. & quidem ille dicebat: si quando rem agere uellet, ne impediretur auspicijs, lectica aperta facere se iter solere. huic simile est, quod nos augures praecipimus, ne iuge auspicium obueniat, ut iument a iubeant dissiungere. quid est aliud nolle moneri a Ioue, nisi efficere, ut aut ne fieri possit auspicium, aut, si fiat, uideri? Nam illud admodum ridiculum, quod negas Deiotarum auspicioium, quae sibi ad Pompeium proficiscenti facta sunt, paenitere; quod fidem secutus, amicitiamq. populi R. functus sit officio: antiquiorem enim sibi fuisse laudem, & gloriam, quam regnum, & possessiones suas. credo id quidem: sed nihil ad auspicia. nec enim ei cornix canere potuit, recte eum facere, quod populi R. libertatem defendere pararet. ipse hoc sentiebat, sicuti sensit. aues euentus significant, aut aduersos, aut secundos: uirtutis auspicijs uideo esse usum Deiotarum: quae uetat spectare fortunam, dum praestetur fides. aues uero si prosperos euentus ostenderunt, certe sefellunt. fugit ex proelio cum Pompeio: graue tempus.

discessit ab eo: luctuosa res. Caesarem eodem tempore, & hostem, & hospitem uidit: quid hoc tristius? is cum ei Troginorum tetrarchiam eripuisset, & asseclae suo Pergameno nescio cui dedisset; eisdemq. detraxisset Armeniam, a senatu datam; cumq. ab eo magnificentissimo hospitio acceptus esset; spoliatum reliquit, & hospitem, & regem. Sed labor longius: ad propositum reuertar. Si euenta quaerimus, quae exquiruntur auibus: nullo modo prospera Deiotaro. sin officia: a uirtute ipsius, non ab auspicijs, petita sunt. Omitte igitur lituum Romuli, quem in maximo incendio negas potuisse comburi: contemtem cotem Attij Nauij: nihil debet esse in philosophia commenticijs fabellis loci. illud erat philosophi, totius augurij primum naturam ipsam uidere, deinde inuentionem, deinde constantiam. Quae est igitur natura, quae uolucres, huc & illuc passim uagantes, efficiat, ut significant aliquid, & tum uerent agere, tum iubeant, aut cantu, aut uolatu: cur autem alijs a dextra, alijs a laeua datum est auibus; ut ratum auspicium facere possint? Quo modo autem hoc, aut quando, aut a quibus inuenta dicemus? Etrusci tamen habent exaratum puerum auctorem discipline suae: nos quem? Attium ne Nauium? at aliquot annis antiquior Romulus, & Remus, ambo augures, ut accepimus. An Pisdarum, aut Cilicum, aut Porygum ista inuenta dicemus? placet igitur, humanitatis expertes habere diuinitatis auctores? At omnes reges, populi, nationes utuntur auspicijs. quasi uero quidquam sit tam ualde, quam nihil sapere, uulgare: aut quasi tibi ipsi in iudicando placeat multumdo, quotus quisque est, qui uoluptatem neget esse bonum? plerique etiam summum bonum dicunt. nam igitur eorum frequentia Stoici, de sententia deterrentur? aut num plerisque in rebus sequitur eorum auctoritatem multitudo? quid mirum igitur, sin omnibus auspicijs, & omni diuinatione imbecillissimi superstitiosa ista concipiant, uerum displicere non possint?

EXPLANATIO

NUNC haecenus: § hucusque hoc dumtaxat sit dictum. **SUPERSTITIOSA** § uanam religionem ostendit. **SINISTRA** § prospera. **DVM a populo &c.** § id est, dum magistratum gerimus. a populo enim auspicia cum magistratu accipimus. **QUAM multum ijs utimur** § quasi dicat, parum, & fere nihil. **PRO**

CONSVLIBVS §

CONSULIBVS ? bellum potestate consulari administrantibus. AVSPICIA non habent: ? quae praetores, & consules habent in urbe: non enim ad bella nunc eunt, ut olim. AMNES ? fluvia, unde perennia dicta auspicia. IUGE auspiciu[m] ? ex iumentis iugalibus: quod est, ut inquit Pompeius, cum iunctum iumentum sterqus facit. ANTIQVIORVM ? pretiosiorum. NIHIL ad auspicia ? non enim id iubent auspicia, sed uirtus, ut non paeniteat. RECTE ? iuste, officiose. SENTIEBAT, ? studebat uti officiosus. VIRTUTIS auspicijs ? bonitate, & prudentia. DVM ? quando. GRAVE tempus, ? molestum, cum e proelio fugeret uictus. LVCTOSA ? maesta, cum ab amico Pompeio diuelleretur. TROGINORVM tetrarchiam ? Trogini sunt Gallograeciae, siue Galatae populi, qui Maconiae, & Paphlagoniae regionem incolunt. Erat autem Galatia in tetrarchias diuisa. Vide Plin. ASSECLAE ? ministro. HOSPITIO ? hospitali apparatu. LABOR ? discusso, & uagor. OFFICIA ? honestas actiones. A uirtute ? ab animi integritate, & electione bona. IN philosophia ? in ea scientia, quae rationibus nititur. NATVRAM ? naturale, & proprium subiectum. CONSTANTIAM ? firmitatem. QVAE natura, ? quae naturalis proprietates. ALIIS a dextera, ? ut coruo, uel cantu, uel uolatu ALIIS a laeua ? ut pice, & cornici cantu tamen. Plaut. in Afin. act. I. RATVM ? certum, firmum. AVCTOREM ? principem magistrum. HVMANITATIS &c. ? eruditionis, expertes, ac barbari. VVLGARE ? multitudinem populi. QVOTVS quisque est, ? quali dicat, Nullus ferme. BONVM ? numerandum inter bona. FREQUENTIA ? multitudine. EORVM ? Stoicorum. IMBECILLI ? imperiti. SUPERSTITIOSA ? uana. DISPICERE ? discernere, iudicare.

C I C E R O

QVAE autem est inter augures conueniens, & coniu[n]cta constantia? ad nostri augurij conseruandam dixit Ennius,

Cum tonuit laeuum bene tempestate serena.

At Homericus Ulysses, apud Achillem querens de ferocitate Troianorum, nescio quid hoc modo nunciat:

Prospera Iuppiter his dextris fulgoribus edit.

ita nobis sinistra uidentur, Graijs, & barbaris dextra meliora. quamquam haud ignoro, quae bona sint, sinistra nos dicere, etiam si dextra sint. sed certe nostri sinistrum nominauerunt, externiq. dextrum, quia plerumque melius id uidebatur. haec quanta diffensio est? Quid, quod alijs auibus utuntur, alijs signis, aliter obseruant, aliter respondent? non necesse est fateri, partim horum errore susceptum esse, partim superstitione, multa fallendo? Atque his superstitionibus non dubitasti etiam omnia adiungere. Aemilia Paullo, Persam perisse: quod pater omen accepit. Caecilia sororis filiae, sedes suas tradere. iam illa, fauete linguis, & praerogatiuam omen comitorum. Hoc est, ipsum esse contra se copiosum, & disertum. quando enim, ista obseruans, quieto & libero animo esse poteris, ut ad rem gerendam non superstitionem habeas, sed rationem ducem? ita ne? si quis aliquid ex sua re, atque ex suo sermone dixerit, & eius uerbum aliquod apte ceciderit ad id, quod ages, aut cogitabis, ea res tibi aut timorem afferet, aut alacritatem? Cum M. Crassus exercitum Brundisij imponeret, quidam in portu caricas Cauno aduectas uendens, Cauneas clamitabat. dicamus, si placet, monitum ab eo Crassum, caueret ne iret: non fuisse periturum, si omni paruisset. quae si suscipiamus, pedis offensio nobis, & abruptio corrigiae, & sternutamenta erunt obseruanda. Sortes restant, & Chaldaei: ut ad uates, & somnia ueniamus. Dicendum igitur putas de sortibus. Quid enim sors est? idem propemodum, quod micare, quod talos iacere, quod reseras: quibus temeritas, & casus, non ratio, nec consilium ualeat. tota res est inuenta fallacis, aut ad quaesum, aut ad superstitionem, aut ad errorem. atque, ut in

haruspicina fecimus, sic uideamus clarissimarum sortium, quae tradatur inuentio. Numerium Fuffetium Praenestinarum monumenta declarant, honestum hominem, & nobilem, somnijs crebris, ad extremum etiam minacibus, cum iuberetur certo in loco silicem caedere, perterritum uisu, irradientibus suis ciuibus, id agere coepisse: itaque, perfracto saxo, sortes erupisse, in robore insculptis priscarum litterarum notis: is est hodie locus sacretus religiose propter Iouis pueri, qui lactens cum Iunone, in gremio Fortunae sedens, mammam appetens, castissime colitur a matribus. Eodem tempore illo loco, ubi nunc Fortunae sita aedes est, mel ex olea fluxisse dicunt, haruspicesq. dixisse, summa nobilitate illas sortes futuras, eorumq. iussu ex illa olea arcam esse factam, eaq. conditas sortes, quae hodie Fortunae monitu tolluntur. quid igitur in his potest esse certi, quae Fortunae monitu, pueri manu miscentur, atque ducuntur? quo modo autem istae positae in illo loco? quis robur illud cecidit, dolauit, inscripsit? Nihil est, inquiunt, quod deus efficere non possit. Utinam sapientes Stoicos effecisset, ne omnia superstitione sollicitudine, & miseria crederent. sed hoc quidem genus diuinationis uita iam communis explosit. Fani pulchritudo, & uetustas, Praenestinarum etiam nunc sortium retinet nomen, atque id in uulgus. quis enim magistratus, aut quis uir illustrior uisus sortibus? ceteris uero in locis sortes plane refrixerunt. quod Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquam se fortunatiorem, quam Praeneste uidisse Fortunam, ergo hoc diuinationis genus omittamus. Ad Chaldaeorum monstra ueniamus: de quibus Eudoxus, Platonis auditor, in astrologia iudicio doctissimorum hominum facile princeps, sic opinatur, id quod scriptum reliquit: Chaldaei in praedictione, & in notatione cuiusque uitae ex natali die, minime esse credendum. Nominat etiam Panaetius, qui unus e Stoicis astrologorum praedicta reiecit; Archelaum, & Cassandrum, summos astrologos illius aetatis, qua erat ipse, cum in ceteris astrologiae partibus excellerent, hoc praedictionis genere non usos. Scylax Halicarnassensis, familia-

ris Panactij, excellens in astrologia, idemq. in regenda sua ciuitate princeps, totum hoc Chaldaicum praedicendi genus repudiavit. Sed, ut ratione utamur, omiſſis teſtibus, ſic iſti diſputant, qui haec Chaldaeorum natalicia praediſta defendunt. uim quandam eſſe aiunt ſignifero in orbe, qui Graece *ζωδιακός* dicitur, talem, ut eius orbis unaquaeque pars alia alio modo moueat, immuetq. caelum, perinde ut quaeque ſtellae in ijs, ſui uimq. partibus ſint quoque tempore; eamq. uim uarie moueri ab ijs ſideribus, quae uocantur errantia, cum autem in eam ipſam partem orbis uenerint, in qua ſit ortus eius, qui naſcitur; aut in eam, quae coniunctum aliquid habeat, aut conſentens; ea triangula illi, & quadrata nominat. etenim, cum tempore anni, tempe-

ſtatumque, caeli conuerſiones, commutationeſq. tantae ſiant acceſſu ſtellarum, & reſeſſu; cumq. ea uim ſolis efficiantur, quae uidemus: non uerifimile ſolum, ſed etiam uerum eſſe ceuſent, perinde ut cumque temperatus ſit aer, ita pueros orientes animari, atque formari, ex eoq. ingenia, mores, animus, corpus actionem uitae, caſus cuiuſque, euentusq. ſingi. O delirationem incredibilem. non enim omnis error ſtultitia eſt dicenda. quibus etiam Diogenes Stoicus concedit, aliquid ut praedicere poſſint, dumtaxat quali quiſque natura, & ad quam quiſque maxime rem aptus futurus ſit: cetera, quae proficiantur, uelut nullo modo poſſe ſeiri: etenim geminorum formas eſſe ſimiles, uitam, atque fortunam plerumque diſſarem.

EXPLANATIO

ET coniuncta constantia? & quaſi dicat, Nulla. Ad noſtri & c. & Accommodauit ſe, inquit, Ennius ad ritum Romanorum in augurijs. TEMPESTATE & tempore. HOMERICVS & ab Homero inductus Iliad. lib. ix. Graece ſic cecinit Homerus:

Ζεύς δὲ σφίιν ἠγορίδης ἐνδὲ ζῆα, σήματα φάινον ἐσπάρτεν.

QUERENS & dolens. **ITA nobis** & Sophocles ea Aiace *ἐν ἀπίστειρα*. **Nobis**: auguribus Romanis. **DEXTRA ſini**. & appellentur dextra, nimirum ab externis. **NOſTRI** & Romani ſcilicet, qui auguria obſeruarunt. **Id** & quod Romanis in ſiniſtra eſſet, & externis in dextra. **DIſſENſIO** & opinionis diuerſitas. **HORVM** & augurum omnium, qui nuntiant. **PARTIM errore, partim ſuperſtitione**, & Neceſſe eſt, inquit, ut haec opinionum diuerſitas referatur ad proprium cuiuſque errorem in augurando, & ad alienum, priſcorum ſcilicet, ut, qui uanis religionibus fuerint addiſti, poſteris quoque fallendi anſam tradiderint. **NON dubitaſti** & quippe, qui optima ratione ad hoc ductus eſſes, ut crederes ſuperſtitionibus adiungenda eſſe omina. **Et praerogatiuam omen comitiorum** & Et in comitijs prius rogari de omne. **HOc** & adiunctio omnium ad ſuperſtitiones. **ESSE contra ſe** & nam, ſi talia ſectabimur, habebimus uanam quandam religionem ducem rerum gerendum. **ITA ne?** & Abſurdum eſt, inquit Cicero, angſi, aut laetari alienis uerbis, quae quiſpiam de re ſua dixerit, etiam ſi illa rebus tuis gerendis uideantur apta. **ALACRITATEM?** & animae dilatationem ex ſpe concepta. **CARICAS** & ficas aridas. **QVAE** & qualia omnia. **RECIPIAMVS** & admittamus, & obſeruemus. **SORTES reſtant, & Chaldaei** & Reliquum eſt, inquit, ut dicamus de Sortibus, & de Chaldaeorum praedictionibus, ex aſtris. **AD uates** & ad naturalem diuinationem. **MICARE** & ludendo cum altero, aut pluribus, ad libitum digitos explicare, & omnium explicatorum numerum diuinare. **SUPERſITIONEM** & uanam religionem. **ERROREM** & deceptionem. **CLARISSIMARVM** & nobiliſſimarum, toto orbe, communiq. conſenſu. **MONUMENTA** & annales, & hſtoriae. **HONESTVM** & uirtute praeditum. **NOBILEM**, & claros natales habentem. **CERTO** & deliquato. **SAEPTVS** & ſaepe circumclauſus. **PRISCARVM** & antiquiſſimarum. **LACTENS** & lactuggens. **CAſTISSIME** & puriſſime. **SVMMA nobilitate** & ſumma fama, & celebritate nominis. **MONITVS** & iuſſu. **TOLLVNTVR**, & extrahuntur. **QVID iquitur & c.** & Deridet has ſortes M. Cicero, tamquam incertas. **CECIDIT & c.** & ſecus, expoſiuit, ſcalpit. **INQVIUNT**, & Stoici. **SUPERſITIOſA ſollicitudine** & uana anxie ate. **VITA communis** & omnes ſere uiuentes. **EXPLOſIT**, & reiecit. **IN uulguſ** & apud multitudinem popularem. **QVIS magiſtratus** & quis publico munere functus. **REERIXERVNT** & quali exſtinctae ſint. **CLITOMACHVS** & Caneadis ſucceſſor. **FORTVNATIOREM** & feliciter. **MONſTRA** & prodigioſas ſupputationes, & praedictiones. **FACILE** & ſine contouerſia. **EX natali die** & ex qualitate ſignorum in die natiuitatis. **QVI unus** & qui primus, uel ſolus. **HALICARNASSEVS** & Halicarnaffius Cariae urbs: itode Halycarnaffeus, & Halycarnaffius au Clore Stephano. **CHALDAICVM**, & astrologicum, a Chaldaeis Babyloniorum ſacerdotibus in ſignibus in astrologia. **ZODIACVS** & animalium circulus. ita a Graecis dicitur, quem noſtri ſigniferum, propter animalium effigies, quae in eo ſignatae continentur. **VNAQVAEQVE pars** & quae animalis effigie in ſignata eſt. **Sunt autem ſigniferi circuli duodecim partes, qua ſunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Piſces. CAELVM** & caeleſtem qualitate, & impreſſionem. **FINITIMIS** & uicinijs. **QVOQVE tempore**, & quocumque tempore. **ORBIS** & ſigniferi. **TRIANGVLA illi, & quadrata nominant**, & Duodecim cum ſint ſigna in Zodiaco, & ſidus ſub orbe errans diſtat a ſigno adſcendente duobus ſignis dicitur adſpicere illum adſpectu ſextili, cum tribus ſignis, quadrato adſpectu, cum quattuor ſignis, triangulari, quia diſtantia duorum ſignorum eſt ſexta pars Zodiaci, trium quarta, quattuor, tertia. **Ex quattuor hiſ interuallis, quae aliquod habent momentum, M. Cicero duo tantum poſuit, quae maiores habent uires. TEMPORE anni** & temperato annuo curſu ipſius caeli. **PERINDE** & ſic. **ANIMARI** & animam recipere, uiuificari, atque conformari. **INGENIA** & qualitates ingeniorum, docilitates, hebetudines. **MORES** & diſpoſitiones, leues, graues, molles, ſeueras, iocolas ſerias. **ANIMVM** & fortem, ignauium, celerem, tardum, magnum, puſillum, **ACTIONEM uitae**, & modum uitae degendae.

gendae. O deliratorum & insaniam. Deridet M. Cicero has Stoicorum rationes. ERROR & inconstans opinio. STULTITIA & hebetudo, & imprudentia. PROFITEANTVR, & affirmant. FORMAS & lineamenta corporis. VITAM & uiuendi modum, & metam. FORTVNAM & externa bona.

CICERO

PROCLUS, & Euristhenes, Lacedaemoniorum reges, gemini fratres fuerunt. at hi nec totidem annos uixerunt: anno enim Procli uita breuior fuit, multumq. is fratri rerum gestarum gloria praestitit. At ego id ipsum, quod uir optimus Diogenes Chaldaeis quasi quadam praenauaricatione concedit, nego posse intelligi. etenim, cum, ut ipsi dicunt, ortus nascentium Luna moderetur, eaq. animaduertant, et notent sidera natalicia Chaldaei, quaecumque Lunae iuncta uideantur: oculorum fallacissimo sensu iudicant ea, quae ratione, atque animo uidere debebant. docet enim ratio mathematicorum, quam istis notam esse oportebat, quanta humilitate Luna feratur, terram paene contingens: quantum absit a proxima Mercurij stella, multo autem longius a Veneris; deinde alio intervallo distet a Sole, cuius lumine collustrari putatur, reliqua uero tria interualla infinita, & immensa, a Sole ad Martis, inde ad Iouis, ab eo ad Saturni stellam, inde ad caelum ipsum, quod extremum, atque ultimum mundi est. quae potest igitur contagio ex infinito paene interuallo pertinere ad Lunam, uel potius ad terram? Quid? cum dicunt id, quod is dicere necesse est, omnes omnium ortus, quicumque gignantur in omni terra, quae incolatur, eodem esse, eademq. omnibus, qui eodem statu caeli, et stellarum nati sunt, accidere necesse esse; non ne eius modi sunt, ut ne caeli quidem naturam interpretes istos caeli nosse appareat: cum enim illi orbes, qui caelum quasi medium diuidunt, & ad spectum nostrum definiunt, qui a Graecis *ἀστροί* nominantur, a nobis finientes *κεκλιμέναι* nominari possunt, uarietatem maximam habeant, alijq. in alijs locis sint: necesse est, ortus, occasusq. siderum non fieri eodem tempore apud omnes. quod si eorum uicium, modo hoc, modo illo modo temperatur: qui potest eadem uis esse nascentium, cum caeli tanta sit dissimilitudo? in his locis,

quae nos incolimus, post solstitium canicula exoritur, & quidem aliquot diebus; apud Troglodytas, ut scribitur, ante solstitium: ut, si iam concedamus aliquid uim caelestem ad eos, qui in terra gignantur, pertinere, confitendum sit illis, eos, qui nascuntur eodem tempore, posse in dissimiles incidere naturas propter caeli dissimilitudinem. minime illis placet. uolunt enim illi, omnes eodem tempore ortos, qui ubique sint nati, eadem condicione nasci. sed, quae tanta dementia est, ut in maximis motibus, mutationibusq. caeli nihil intersit, qui uentus, quod imber, quae tempestas ubique sit: quarum rerum in proximis locis tantae dissimilitudines saepe sunt, ut alia Tusculi, aliae Romae eueniunt saepe tempestas. quod, qui nauigant, maxime animaduertunt, cum in flectendis promontorijs uentorum mutationes maximas saepe sentiant. haec igitur cum sit cum serenitas, tum perturbatio caeli: est ne sanorum hominum, hoc ad nascentium ortus pertinere non dicere quod non certo pertinet. Illud nescio quid tenue, quod sentiri nullo modo, intelligi autem uix potest, quae a Luna, ceterisq. sideribus caeli temperatio fiat, dicere ad puerorum ortus pertinere. Quid, quod non intelligunt feminum uim, quae ad gignendum, procreandumq. plurimum ualeat, funditus tolli, mediocri erroris est: quis enim non uidet, & formas, & mores, & plerosque status, ac motus effingere a parentibus liberos? quod non contingeret, si hoc non uis, & natura gignentium efficeret. sed temperatio Lunae, caeliq. moderatio. Quid, quod uno eodemq. temporis puncto nati dissimiles et naturas, & uitas, & casus habent, parum ne declarant nihil ad agendam uitam nascendi tempus pertinere: nisi forte putamus neminem eodem tempore ipso & conceptum, & natum, quo Africanum, num quis igitur talis fuit?

EXPLANATIO

PROCLUS, & Patrocles a Strabone lib. x. uocatur. PRAESTITIT & antecessit. OPTIMVS & simplicissimus, non ueritatis in disputationibus. PRAENAUARICATIONE & transgressione sui muneris, & tutelae ueritatis. INTELLIGI & ab ipsis Chaldaeis, id profitentibus, qualis sit quisque futurus, & cui negotio aptus, uel ineptus. NATALICIA & genituram informantia. UIDEANTVR & iudicio oculorum appareant. EA & siderum interualla. MATHEMATICORVM & ita dicuntur, qui Geometriam, Arithmetica, Musica, & Astronomiam profitentur. HUMILITATE & ad humum depressione. ABSIT & distet. CONTAGIO & coniunctio, consensus. AD TERRAM & ubi exercetur generatio, quae longissime distat a sideribus. EOSDEM & similes. STATV & situ, condicione. EIVSMODI SUNT & hoc est, ita obtusi. ALII & diuersi. TEMPERATUR & modum recipit. TROGLODYTAS, & Troglodytae populi sunt Africae caernas incolentes: & inde nomen *τρογλοδι* enim caeuerna: & *δω* ingredior. TEMPESTAS & temporis qualitas. FLECTENDIS & lustrandis, & ambiendis. VIM & efficaciam. FVNDITVS TOLLI, & omnino remoueri. NATVRAS & naturales qualitates, docilitatem, hebetudinem. VITAS & studia, modos uitae degendae. AD AGENDAM UITAM & ad uiuendi modum.

C I C E R O

QVID? illud ne dubium est, quin multi, cum ita nati essent, ut quaedam contra naturam deprauata haberent, restituerentur, & corrigerentur ab natura, cum se ipsa renocasset, aut arte, aut medicina? aut quorū lingua sic inhaerent, ut loqui non possent, eae scalpello resectae liberarentur? Multi etiam naturae uitium meditatione, atque exercitatione sustulerunt, ut Demofibenem scribit Phalereus, cum rho diceret requireret, exercitatione fecisse, ut planissime diceret. quod si haec astro ingenerata, & tradita essent, nulla res ea mutare posset. Quid? dissimilitudo locorum non ne dissimiles hominum procreaciones habet? quas quidem percurrere oratione facile est: quid inter Indos & Persas, Aethiopas, & Syros differat corporibus, animis: ut incredibilis uarietas, dissimilitudoque sit. ex quo intelligitur, plus terrarum sit, quam Lunae tractus, ad nascendum ualere. Nam, quod aiunt quadringenta & septuaginta millia annorum in periclitandis, experiundisque pueris, quicumque essent nati, Babylonios posuisse, fallunt. si enim esset factitatum, non esset desitum. nemine autem habemus auctorem, qui aut fieri dicat, aut factū sciat. Vides ne me nō ea dicere, quae Carneades, sed ea, quae princeps Stoicorum Panaetius dixerit? Ego autem etiam hoc requiro, omnes ne, qui Camenisi pugna ceciderunt, uno astro fuerint. exitus quidem omnium unus & idem fuit. Quid? qui ingenio, atque animo singulares, num astro quoque uno? quod enim tempus, quo non innumerabiles nascantur? at certe nemo similis Homeri. & si ad rem pertinet, quo modo caelo affecto, compositisque sideribus quodque animal oriatur: ualeat id necesse est etiam in rebus inanimis. quo quid dici potest absurdius? L. quidem Tarutius Firmanus, familiaris noster, in primis Chaldaeis rationibus eruditus, urbis etiam nostrae natalem diem repetebat ab ijs Parilibus, quibus eam a Romulo conditam accepimus; Romamque, cum esset in iugo Luna, natam esse dicebat; nec eius fata canere dubitabat. o nim maximam erroris. etiam ne urbis natalis dies ad uim stellarum, & Lunae pertinebat? fac in puero referre, ex qua affectione caeli primum spiritum duxerit: num hoc in latere, aut in caemeto, ex quibus urbs effecta est, potuit ualere? sed, quid plura? quotidie refelluntur. quam multa ego Pompeio, quam multa Crasso, quam multa huic ipsi Caesari a Chaldaeis dicta memini, neminem eorum, nisi senectute, nisi domi, nisi cum claritate esse moriturum: ut mihi permirum uideatur, quemquam exstare, qui etiam nunc credat ijs, quorum praedicta quotidie uideat re, & euentis refelli. Restant duo diuinandi genera; quae habere dicimur a natura, non ab arte; uaticinandi, et somnandi: de quibus Quinte, in-

quam, si placet, disseramus. Mihi uero, inquit, placet. his enim, quae adhuc disputasti, prorsus assentior, uere ut loquar, quamquam tua me oratio confirmauit, tamen etiam mea sponte nimis superstitiosam de diuinatione Stoicorum sententiam iudicabam: ac me Peripateticorum ratio magis mouebat, & ueteris Diacaerchi, & eius, qui nunc floret, Cratippi: qui censent esse in mentibus hominum tamquam oraculum aliquod, ex quo futura praesentiant, si aut furore diuino incitatus animus, aut somno relaxatus solute moueatur, ac libere. his de generibus quid sentias, & quibus ea rationibus infirmes, audire sane uelim. Quae cum ille dixisset, tum ego rursus quasi ab alio principio sum exorsus dicere. Non ignoro, Quinte, te semper ita sensisse, ut de ceteris diuinandi generibus dubitares, ista duo, furoris, & somnij, quae a libera mente fluere uiderentur, probares. dicā igitur, de istis ipsis duobus generibus mihi quid uideatur; si prius, Stoicorū rationis conclusio, & Cratippi nostri quid ualeat, uidero. Dixisti & Chrysippum, & Diogenem, & Antipatrum concludere hoc modo. si sunt dii, neque ante declarant hominibus, quae futura sint: aut non diligunt homines: aut, quid euenturum sit, ignorant: aut existimant nihil interesse hominum, scire, quid sit futurum; aut non censent esse suae maiestatis, praesignificare hominibus, quae sint futura: aut ea ne ipsi quidem dii significare possunt. at neque non diligunt nos; sunt enim benefici, generique hominum amici: neque ignorant ea, quae ab ipsis constituta, & designata sunt: neque nostra nihil interest scire ea, quae futura sunt; erimus. n. cautiore, si scierimus: neque hoc alienum ducunt maiestate sua; nihil est enim beneficentia praestantius: neque non possunt futura praenoscere: non igitur dii sunt, nec significant nobis futura: sunt autem dii, significant ergo. & non, si significant futura, nullas dant nobis uias ad significationum scientiam; frustra enim significarent: neque, si dant uias, non est diuinatio: est igitur diuinatio. O acutos homines: quam paucis uerbis negotium confectum putant. ea sumunt ad concludendum, quorum ijs nihil conceditur. conclusio autem rationis ea probanda est, in qua ex rebus non dubijs id, quod dubitatur, efficitur. Vides ne Epicurum, quem hebetem, & rudem dicere solent Stoici, quemadmodum, quod in natura rerum omne esse dicimus, in infinitum esse conclusit: quod finitum est, inquit, habet extremum. quis hoc non dederit? quod habet extremum, id cernitur ex alio extrinsecus. hoc quoque est concedendum. at, quod omne est, id non cernitur ex alio extrinsecus. ne hoc quidem negari potest. nihil igitur cum habeat extremum, infinitum sit necesse est.

E X P L A N A T I O

DEPRAVATA? corrupta. REVOCASSET? restituisset. INHAERERENT? obligatae essent. MEDITATIONE, & inuentione, artificio. PLANISSIME? nullo impedimento, explicatissime. SITVS? uarias positiones. TRACTVS, & uarias influentias. FALLVNT? decipiunt mentientes. SINGULARES? excellentes. AFFECTO? uarie disposito. COMPOSITIS? uarie collocatis. QVODQUE animal? licet inter se differant.

differant. **PARILIBVS** ? A Pale pastorum dea, immutata littera L, dicta sunt Parilia, quae sacra in honorem ipsius deae celebrabantur x i i. Kal. Maij, qui Romae natalis dies fuit. Varias eo die fieri solebant purgationes, & expiamina. quorum Ouidius meminit Fast. i v.

Alma Pales faueas pastoria sacra canenti,
Prosequar officio si tua facta meo.
Certe ego de uitulo cinerem, stipulamq. fabalem,
Saepe tuli plena februa tosta manu.
Certe ego transilui positas ter in ordine flammis,
Virgaq. rorales laurea misit aquas.

In **iugo** ? in signo librae, quae duos fingitur habere lances transuerso ueluti iugo pendulos. quod etiam instrumentum iustitiae symbolum tradunt. Proprie tamen iugum est fabrefactum lignum, cui subactis ceruicibus boues pariter iuncti currum trahunt, aut aratrum. Prisci ciuitatum conditores religionis causa auspiciato die pariter iunctis bobus tauro, scilicet & ad eius dextram uacca, interiore aratro circumagebant sulcum, & designabant loca murorum, tenebantq. stiuam incurtam, ut glebae omnes intrinsecus caderent. **Qui** dies erat natalis urbi. **Quare**, quod dicit Mathematicus Tarutius Romam, tunc fuisse conditam, cum esset in iugo Luna, Aegyptiacum quid redolet: Aegyptios enim, a quibus Mathematicae artes profluxere, palam est summos eorum reges, ac deos Osiridem, atque Isidem, quos Solem & Lunam arbitrati sunt post mortem sub bouis, ac iuuencae effigie coluisse. **NATAM** ? inchoatam, exaratam, descriptam, designatam. **CANERE** ? publicare, praedicere. **FAC REFERRE** ? Esto quod referat. **LATERE** ? Lateres sunt cretaeae massae quadrangularis formae oblongae, quae fornacibus durefcunt: & inde sunt muri tenacissimi. **CAEMENTO** ? est glutinum, simul iungens lateres in aedificijs. **CLARITATE** ? splendore nominis. **SUPERSTITIOSAM** ? uanam, credulam. **ORACVLVM** ? locum sacrum. **FVRORE** ? impetu abalienante animum a mente. **INFIRMES** ? debiles, atque refellas. **VALEAT** ? an scilicet necessitatem importet. **AVT ea ne ipsi quidem dii significare possunt** ? Mihi hoc totum frustra uidetur inculcatum: quorsum enim iteretur? cum idem significet, id quod dixit, **AVT**, quid euenturum sit ignorant. Haec Paullus pater. **O acutos homines** ? Ironica locutio. **CONFECTVM** ? absolutum, recte conclusum. **EFFICITVR** ? concluditur. **HEBETEM** ? crassi ingenij. **RVDEM** ? ignatum. **EXTREMVM** ? extrinsecus definentem. **DEDERIT** ? tamquam manifeste uerum concesserit. **QVOD omne est** ? quod in se continet quidquid est.

C I C E R O

VIDES ne ut ad rem dubiam, concessis rebus, peruenierit? hoc uos dialectici non facitis: nec solum ea non sumitis ad concludendum, quae ab omnibus concedantur; sed ea sumitis, quibus concessis, nihilo magis efficiatis quod uelitis. primum enim hoc sumitis, si sunt dii, benefici in homines sunt. quis hoc uobis dabit? epicurus ne, qui negat quidquam deos nec alieni curare, nec sui; an noster Ennius, qui magno plausu loquitur, assentiente populo?

Ego, deum genus esse, semper dixi, & dicam caelitem:

Sed eos non curare opinor, quid agat humanum genus. et quidem, cur sic opinetur, rationem subiicit. sed nihil est necesse dicere, quae sequuntur. tantum sat est intelligi, id sumere istos pro certo, quod dubium, controuersumq. sit. Sequitur porro, nihil deos ignorare, quod omnia sint ab ijs constituta. hic uero quanta pugna est doctissimorum hominum, negotium esse haec a dijs immortalibus constituta: at nostra interese scire, quae euentura sint. magnus Dicaearchi liber est, nescire ea, melius esse, quam scire. * negant enim id esse alienum maiestatis deorum, scilicet causas omnium introspicere, ut uideant, quid cuique conducatur. Neque non possunt futura praenoscerre. negant posse ij, quibus non placet esse certum, quid futurum sit. Vides ne igitur, quae dubia sunt, ea sumere ipsos pro certis, atque concessis? Deinde controuersent, & ita concludunt. non igitur & sunt dii, nec significant futura: id enim iam perfectum ar-

bitantur. deinde assumunt: sunt autem dii: quod ipsum non ab omnibus conceditur: significant ergo. ne id quidem sequitur: possunt enim non significare, & tamen esse dii, nec, si significant, non dare uias aliquas ad scientiam significationis. at id quoque potest, ut non dent homini, sed ipsi habeant. cur enim Tuscais potius, quam Romanis darent? nec, si dant uias, nulla est diuinatio. Fac dare deos: quod absurdum est: quid refert, si accipere non possumus? Extremum, est igitur diuinatio. sit extremum: effectum tamen non est. ex falsis enim, ut ab ipsis didicimus, uerum effici non potest: iacet igitur tota conclusio. Veniamus nunc ad optimum uirum, familiarem nostrum, Cratippum. Si sine oculis, inquit, non potest exstare officium, & munus oculorum; possunt autem aliquando oculi non fungi suo munere: qui uel semel ita est usus oculis, ut uera cerneret, is habet sensum oculorum uera cernentium. item igitur, si sine diuinatione non potest officium, & munus diuinationis exstare; potest autem, cum quis diuinationem habeat, errare aliquando, nec uera cernere: satis est ad confirmandam diuinationem, semel aliquid ita esse diuinatum, nihil ut fortuito cecidisse uideatur. sunt autem eius generis innumerabilia: esse igitur diuinationem confitendum est. Festiue, & breuiter: sed, cum bis sumpsit quod uoluit, etiam si faciles nos ad concedendum habuerit, id tamen, quod assumit, concedi nullo modo potest. Si, inquit, aliquando oculi peccent, tamen, quia recte aliquando uiderint, inest in ijs uis uidentium. item, si qui semel aliquid in diuinatione dixerit, is etiam cum peccet,

cet, tamen existimandus sit habere vim diuinandi. uide, quaeſo, Cratippe noſter, quam ſint iſta ſimilia: nam mihi quidem non uidentur. oculi enim uera cernentes, utuntur natura, atque ſenſu: animi ſi quando uel uaticinando, uel ſomniando uera uiderunt, uſi ſunt fortuna, atque caſu. niſi forte conceſſuros tibi exiſtimas eos, qui ſomnia pro ſomnijs habent, ſi quando aliquod ſomnium uerum euaserit, non id fortuito accidiſſe. Sed demus tibi iſtas duas ſumptiones, ea, quae *ἀνιματὰ* appellant dialeſtici; ſed nos Latine loqui malumus: praesumptio tamen, quam *ἄπολη* iidem uocant, non dabitur. aſſumit autem Cratippus hoc modo. Sunt autem innumerabiles praesensiones non fortuitae. at ego dico nullam. uide, quanta ſit controuerſia. iam, aſſumptione non conceſſa, nulla concluſio eſt. At impudentes ſumus, qui, quod tam perſpicuum ſit, non concedamus. quid eſt perſpicuum? multa uera, inquit, euadere. quid, quod multo plura falſa? non ne ipſa uarietas, quae eſt propria fortunae, fortunam eſſe cauſam, non naturam, docet? deinde, ſi tua iſta concluſio, Cratippe, uera eſt; (tecum enim mihi res eſt) non ne intelligis, eadem uti poſſe & haruſpices, & fulguratores, & interpretes oſtentorum, & augures, & ſortilegos, & Chaldaeos? quorum generum nullum eſt, ex quo non aliquid, ſicut praedictum ſit, euaserit. ergo aut ea quoque genera diuinandi ſunt, quae tu rectiſſime improbas: aut, ſi ea non ſunt, non intelligo, cur haec duo ſint, quae relinquis. qua ergo ratione haec inducis, eadem illa poſſunt eſſe, quae tollis. Quid uero habet auctoritatis furor iſte, quem diuinum uocatis, ut, quae ſapiens non uideat, ea uideat inſanus, & is, qui humanos ſenſus amiſerit, diuinos aſſecutus ſit? Sibyllae uerſus obſeruamus, quos illa furens fudiſſe dicitur: quorum interpres nuper, falſa quadam hominum fama, dicitur in ſenatu putabatur, eum, quem re uera regem habebamus, appellandum quoque eſſe regem, ſi ſalui eſſe uellemus. hoc ſi eſt in libris, in quem hominem, & in quod tempus eſt? calide enim, qui illa composuit, perfecit, ut, quodcumque accidiſſet, praedictum uideretur, hominum, & temporum deſinitione ſublata. adhibuit etiam latebram obſcuritatis, ut iidem uerſus alias in aliam rem poſſe accommodari uiderentur. non eſſe autem illud carmen furentis, cum ipſum poema declarat, (eſt enim magis artis, & diligentiae, quam incita-

tionis, & metus) tum uero ea, quae *ἀπορη* dicitur, cum deinceps ex primis uerſus litteris aliquid connectitur, ut in quibusdam Ennians. id certe magis eſt attentis animi, quam furentis. atque in Sibyllinis ex primo uerſu cuiusque ſententiae primis litteris illius ſententiae carmen omne praetexitur. hoc ſcriptoris eſt, non furentis; adhibentis diligentiam, non inſani. quamobrem Sibyllam quidem ſepositam, & conditam habeamus, ut, id quod proditum eſt a maioribus, iniuſu ſenatus ne legantur quidem libri, ualeant q. ad deponendas potius, quam ad ſuſcipiendas religiones: cum antiſtitibus agamus, ut quiduis potius ex illis libris, quam regem, proferant: quem Romae poſt hac nec dii, nec homines eſſe patientur. At multi, ſaepe uera uaticinati, ut Caſandra:

Tamq. mari magno. -

eademq. paulo poſt:

Eheu uidere. -

num igitur me cogis etiam fabulis credere? quae delectationis habeant, quantum uoles; uerbis, ſententijs, numeris, cantibus adiuentur: auctoritatem quidem nullam debemus, nec fidem commenticijs rebus adiungere. Eodemq. modo nec ego Publicio neſcio cui, nec Martijs uatibus, nec Apollinis operis credendum exiſtimo; quorum partim ſicta aperte, partim eſſutita temere, numquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prudenti, probata ſunt. Quid, inquires, remex ille de claſſe Coponij; non ne ea praedixit, quae facta ſunt? ille uero & ea quidem, quae omnes eo tempore, ne acciderent, timebamus. caſtra enim in Theſſalia caſtris collata audiebamus: uidebaturq. nobis exercitus Caefaris et audaciae plus habere, quippe qui patriae bellum intuliſſet; & roboris, propter uecuſtatem. caſum autem proelij, nemo noſtrum erat, quin timeret, ſed ita, ut conſtantibus hominibus par erat, non aperte. ille autem Graecus, quid mirum, ſi magnitudine timoris, ut plerumque ſit, a conſtantia, atque a mente, atque a ſe ipſe diſceſſit? qua perturbatione animi, quae, ſanus cum eſſet, timebat ne euenirent, ea demens euentura eſſe dicebat. utrum tandem, per deos atque homines, magis ueriſimile eſt, uaeſanum remigem, an aliquem noſtrum, qui ibi tum eramus, M. Catonem, Varronem, Coponium ipſum conſilia deorum immortalium perſpicere potuiſſe?

EXPLANATIO

EFFICIATIS? concludatis. **Q**UIS hoc nobis dabit? quaſi dicat, Nemo. **R**ATIONEM ſubijcit. & conſutatam in primo de natura deorum. **C**ONTRORSVM ſit? redarguarur, cui non omnes aſſentiant. **H**IC? in hac parte. **A**T noſtra intereſt? Ita dicebat Stoici. **N**EGANT enim id eſſe alienum maiestatis deorum, ſcilicet cauſas omnium introſpicere, & Apparet, haec ſuperioribus eſſe atextendenda, locumq. ita corrigendum: Negant etiam id eſſe alienum maiestatis deorum, ſcilicet caſas omnium introſpicere. quo enim ordine Chryſippus, Diogenes, & Antipater, rationes, cur diuinatio eſſet attulerant; eodem ordine eas ipſas rationes conatur Cicero conſutare. Negant etiam, inquit, id eſſe alienum maiestatis deorum, caſas omnium introſpicere: *ἐπινοητὸν*: quaſi dicat; maxime eſt alienum maiestatis deorum, caſas omnium introſpicere, ut uideant, quid cuique conſueat. Et dixit Caſas potius, quam Domos, ut humilitate uerbi maior eſſet ironia. domos enim principes uiri habitare ſolent, caſas non ſolent, quae agreſtium propriae ſunt. **D**ictionem autem illam, ſcilicet, ita accipimus, ut per ironiam poſita ſit, non ut, Id eſt, ſignificet. Neque, Maiestate, **L**ego, pro, Maiestatis, cum Alienus etiam generandi caſu coniungatur: ut lib. I. de Fin. Quis alienum putet eius eſſe dignitatis, quam mihi quiſque tribuit? Et de Vniuerſitate: Naturam fugientem, & eius copulationem alienam.

nam. Et Sallustius in Catil. Domus D. Bruti propinqua foro, neque aliena consilij propter Semproniam. Et Lucr. lib. vi. Alienaq. pacis eorum. Et ibidem infra, Nec tamen haec ita sunt aliarum rerum aliena. Haec Paullus pater. **CONTOQUENT**, & obliquant conclusionem ad partem negatiuam. **PERFECTVM** & optime conclusum. **EXTREMVM**, & quod ultimo asserunt Stoici. est illatio, quae sequitur. **EFFECTVM** & conclusum. **AB IPSIS** & Stoicis dialectica ratione subnixis. **OPTIMVM** uirum & simplicissimum, minime uersatum in dialecticis. **FESTIVE** & iucunde. **VIDE quae so & c.** & Negat M. Cicero similitudinem a Cratippo allatam posse probare, ueram esse diuinationem. **HABENT**, & existimant. **ἀντιματά** & a uerbo **λαμβάνω**, id est Sumo, & Capio. **PRAESUMPTIO** & ea est, quam recentiores dialectici maiorem propositionem uocant. sicuti maiorem propositionem, quae a M. Cicero assumptio. **AT ego** & Negat M. Cicero Cratippi assumptum siue maiorem propositionem. **EVADERE** & euenire. **VARIETAS** & inconstantia. **SORTILEGOS** & diuinares. sortium ductu. **QVORVM generum** & ad artificiosam diuinationem pertinentium. **RECTISSIME** & optimo iure. **QVAE tollis**, & quae esse negas. **OBSERVAMVS**, & audimus illis credentes. **QVORVM interpres** & L. Cottam, de quo Suetonius in Iulio Caesare his uerbis: Percrebuit fama, L. Cottam xv uirum sententiam dicturum, ut, quoniam libris fatalibus contineretur, Parthos nisi a rege non posse uinci, Caesar rex appellaretur. Ex quo Cicero locus illustratur, & simul intelligitur, libris Sibyllinis interpretandis xv uiros praefuisse. Haec Paullus pater. **IN quem hominem** & ita dicit, quoniam in libris Sibyllinis ponebatur, nec hominis nomen, nec tempus, quo ille rex appellandus esset. **DEFINITIONE** & determinatione. **LATEBRAM** & confugium. **ALIAS** & alio tempore. **FVRENTIS** & mentis a sensibus abstractae, & commotae. **ἀκροσχησ** & id est, compositio e summitate uersum. **ἀκρόν** enim Graece summum Latine, & **σχῆμα** uersus, unde **ἀκροσχησ**. **DEINCEPS** & successiue, per ordinem. **VALEANT** & efficaces sint. **ANTISTITIBVS** & librorum Sibyllinorum interpretibus. **POSTHAC** & post Caesaris mortem. **NVM igitur** & Reijcit M. Cicero poeticis ingenijs conficta. **FIDEM** & credulitatem. **NESCIO cui** & his uerbis Publicij antiqui uatis auctoritatem adimit M. Cicero. **OPERTIS** & oraculis secretis, aut cortinis. **ILLE uero**, & Fatetur M. Cicero remigem praedixisse. **COLLATA** & coniuncta, ut pugna differri non posset. **QVIN** & qui non. **CONSTANTIBVS** & grauibus. **DEMENS** & mente commotus.

C I C E R O

SED iam ad te uenio,

O sancte Apollo, qui umbilicum terrarum certum obsides,

Unde superstitiosa primum saena euasit uox fera. tuis enim oraculis Chrysippus totum uolumen impleuit partim falsis, ut ego opinor; partim casu ueris, ut sit in omni oratione saepissime; partim flexiloquis, & obscuris, ut interpres egeat interprete, & fors ipsa referenda sit ad sortes; partim ambiguis, & quae ad dialecticum referenda sint. nam cum fors illa edita est opulentissimo regi Asiae, Croesus Halym penetrans magnam peruertet opum uim;

hostium uim sese peruersurum putauit, peruertit autem suam. utrum igitur eorum accidisset, uerum oraculum fuisset. cur autem hoc credam unquam editum Croeso? aut Herodotum cur ueraciorum ducam Ennio? num minus ille potuit de Croeso, quam de Pyrrho fingere Ennius? quis enim est, qui credat, Apollinis ex oraculo Pyrrho esse responsum,

Aio te Aeacida Romanos uincere posse?

primum, Latino Apollo numquam locutus est: deinde, ista fors inaudita Graecis est: praeterea, Pyrrho temporibus iam Apollo uersus facere desierat: postremo, quamquam semper fuit, ut apud Ennium est,

Stolidum genus Aeacidarum;

Bellipotentibus sunt magi, quam sapientipotentibus: tamen hanc amphibologiam uersus intelligere potuisset, uincere te Romanos nihilo magis in se, quam in Romanos ualere. nam illa amphibologia, quae Croesum decepit, uel Chrysippum potuisset fallere: haec uero ne Epicurum quidem. Sed, quod caput est, cur illo modo iam oracula Delphis non eduntur, non mo-

do nostra aetate, sed iam diu, iam ut nihil possit esse contemptius? hoc loco cum urgentur, euasisse aiunt uetustate nim loci eius, unde anhelitus ille terrae feret, quo Pythia mente incitata oracula ederet. De uino, aut salsamento putes loqui, quae euasunt uetustate. de ui loci agitur, neque solum naturali, sed etiam diuina: quae quo tandem modo euasunt: uetustate, inquit. quae uetustas est, quae uim diuinam conficere possit? quid tam diuinum, quam afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut ea non modo cernat multo ante, sed etiam numero, uersuq. pronunciet? quando autem ista uis euasit: an, postquam homines minus creduli esse coeperunt? Demosthenes quidem, qui abhinc annos prope cccc. fuit, iam tum **φιλῆτιζεν** Pythiam dicebat, id est quasi cum Philippo facere. hoc autem eo spectabat, ut eam a Philippo corruptam diceret: quo licet existimare, in alijs quoque oraculis Delphicis aliquid non sinceri fuisse. Sed nescio quo modo isti philosophi, superstitiosi, & paene fanatici, quiduis malle uidentur, quam se non ineptos. euasisse mauultis, & extinctum esse id, quod si unquam fuit, certe aeternum esset, quam ea, quae non sunt credenda, non credere. Similis est error in somnijs: quorum quidem defensio repetita quam longe est? diuinos animos censent esse nostros, eosq. esse tractos extrinsecus, animorumq. consentientium multitudine completum esse mundum: hac igitur mentis, & ipsius diuinitate, & coniunctione cum externis mentibus, cerni quae sint futura. contrahi autem animum Zeno, & quasi labi putat, atque concidere, & ipsum esse dormire. iam Pythagoras, & Plato, locupletissimi auctores, quo in somnijs certiora uideamus, praeparatos quodam cultu, atque

T

atque

tu, atque uictu proficisci ad dormiendum iubent: *fa-*
ba quidem Pythagorei utique abstinere: quasi uero
 eo cibo mens, non uenter, infletur. sed nescio quo mo-
 do nihil tam absurde dici potest, quod non dicatur
 ab aliquo philosophorum. Vtrum igitur censemus
 dormientium animos per semetipsos in somniando
 moueri, an, ut Democritus censeret, externa, & aduen-
 ticia uisione pulsari? siue enim sic est, siue illo modo,
 uideri possunt permulta somniantibus falsa pro ue-
 ris. nam & nauigantibus moueri uidentur ea, quae
 stant, & quodam obtutu oculorum duo pro uno lu-
 cernae lumina. quid dicam, insanis, quid, ebrijs,
 quam multa falsa uideantur? quod si eiusmodi uisis
 credendum non est; cur somnijs credatur, nescio.
 nam tam licet de his erroribus, si uelis, quam de
 somnijs disputare: ut ea, quae stant, si moueri uidean-
 tur, terrae motum significare dicas, aut repentinam
 aliquam fugam; gemino autem lucernae lumine de-
 clarari disensionem, ac seditionem moueri. iam ex
 insanorum, aut ebriorum uisis innumerabilia conie-
 ctura trahi possunt, quae futura uideantur. quis est
 enim, qui, totum diem iaculans, non aliquando colli-
 neet? totas noctes somniamus; neque ulla fere est,
 qua non dormiamus: & miramur, aliquando id, quod
 somniamus, euadere? quid est tam incertum, quam
 talorum iactus? tamen nemo est, qui, saepe iactans,
 uenerem aliquando iaciat, non numquam etiam ite-
 rum, ac tertium. num igitur, ut inepti, ueneris id fie-
 ri impulsu malumus, quam casu, dicere? Quod si ce-

teris temporibus falsis uisis credendum non est: non
 uideo, quid praecipui somnus habeat, in quo ualeant
 falsa pro ueris. Quod si ita natura paratum esset,
 ut ea dormientes agerent, quae somniant: alligan-
 di essent omnes, qui cubitum irent. maiores enim,
 quam ulli infanti, efficerent motus somniantes. Quod
 si insanorum uisis fides non est habenda, quod falsa
 sunt: cur credatur somniantium uisis, quae multo
 etiam perturbatiora sunt, non intelligo. an, quod in-
 sani sua uisa coniectori non narrant, narrat, qui som-
 niauerunt? Quaero etiam, si uelim scribere quid,
 aut legere, aut canere uoce, uel fidibus, aut geome-
 tricum quiddam, aut physicum, aut dialecticum
 explicare, somnium ne expectandum sit, an ars ad-
 hibenda, sine qua nihil earum rerum nec fieri, nec
 expediri potest? Atqui, ne si nauigare quidem ue-
 lim, ita gubernarem ut somniauerim: praesens enim
 poena sit. Quid igitur conuenit aegros a coniectore
 somniorum potius, quam a medico, petere medici-
 nam? an Aesculapius, an Serapis potest nobis prae-
 scribere per somnium curationem ualitudinis, Ne-
 ptunus gubernantibus non potest? & si sine medico
 medicinam dabit Minerva; musae scribendi, legen-
 di, ceterarumque artium scientiam somniantibus non
 dabunt? at, si curatio daretur ualitudinis, haec quo-
 que, quae dixi, darentur: quae quoniam non dan-
 tur, medicina non datur: qua sublata, tollitur om-
 nis auctoritas somniorum.

EXPLANATIO

O sancte Apollo & alicuius Tragicæ poetæ carmen est. **UMBILICVM** terrarum certum obfides, & refides
 in templo Delphico, quod terrarum umbilicum uocatum alicubi retulimus. **EVASIT** uox & c. & exiit
 fatum, maximo terrore plenum, crudele, ac dirum. Videtur Oedipi uerba Apollinis uoce damnati ob pol-
 luta natalia, caedem patris, & impium cum matre thorum. **ORACVLIS** & deorum responsis. **INTERPRES**
 ipse Apollo. **SORS ipsa**, & ipsum responsum per sortes. **Ad sortes** & ut iterum fortiamur, quid tibi uelit ipsa
 fors. **AMBIGVIS** & quae ad utramque partem trahi possint. **Ad dialecticum referenda** sint & utiple dicat,
 quid de illo ambiguo sentiat. **CROESVS** & c. & Κροῖσος ἄρον διαβιάς μετὰ λην ἀρχὴν καταλύσει. **HALYM** & Halys
 fluius est, qui Medum, & Lydum imperium determinabat, fluens ex Armenia. **VIM** & copiam. **DVCAM**
 existimem. **ILLE** & Herodotus. **PRIMVM** & confutat M. Cicero eiusmodi oracula uti commenticia. **ISTA**
sors & c. & tale responsum ambiguum non est in Graecorum monumentis. **STOLIDVM** genus *Acacida-*
rum, & crassi, & hebetis ingenij, ab Aeaco trahentes originem. Ex his Achilles fuit, Pyrrhus, & alij heroes, in-
 pientes quidem, sed bellacissimi. **AMPHIBOLOGIAM** & ambiguitatem. **In se** & contra se. **HAEC** & ex Apol-
 line relata de Aeacide, ac Romanis. **Ne Epicurum quidem** & quasi dicat hominem dialectices expertem. **CA-**
PVT est, & primo considerandum est. **Hoc loco** & in hac parte. **ANHELITVS** & exhalatio. **DE uino, aut falfam-**
mento & c. & sensus est. De ui loci, & diuina ea proferunt, possunt concedi de uino, & falfamento, hoc est carne
 fale condita. nam a uino euaporat spiritus quidam, atque a carne sal exit, ut longo temporis tractu utrum-
 que possit deficere. **CONFICERE** & destruere. **PROVIDAM** & praesagam. **NON sinceri** & non puri, cor-
 rupti. nam ob id ad utramque partem consultationis uergentia respondebat Pythia, ut inde ditesceret diui-
 nationis officina. **SUPERSTITIOSI**, & nimis creduli. **FANATICI** & Lymphati, Fatui, siue Fauniaci,
 A Fauno Fana dicuntur, quod Pontifices sacrificando illic fantur. Seruius in VII. Aeneid. ἀπό τῆς
 φωνῆς dictum fuisse Faunum scribit, quod uoce, non signis futura ostenderet. Exstat Horatij carmen lib.
 III. carm. ad Faunum:

Faune, Nympharum fugientum amator &c.

Porphyrion ait Faunum existimatum fuisse inferum, ac pestilentem deum. Eius aedes in insula Tiberina
 fuit, cuius Ouid. meminit in Fast.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,

Hic, ubi discretas insula rumpit aquas.

E contra Fauni foror, & uxor nomine Fatua, quia fata caneret mulierum castissima fuisse traditur: Ideo eam
 Romani Bonam deam appellare, cuius templum fuit in saxo Auentini montis, unde ingrellus maribus
 prohibebatur, & ei feminae tantum sacrificabant. **INEPTOS** & Cicero in II. de orat. In aliquo genere inco-
 cinnus,

cinnus, aut multus, is ineptus est. Hoc uitio cumulat est eruditissima illa Graecorum natio: itaque, quod uim huius mali Graeci non uident, ne nomen quidem ei uitio imposuerunt. *Quam longe* & quam alte. *Et ipse* & animi scilicet. *Diuinitate* & quam animus ex mente habet. *Coniunctione* & consensu, naturali communicatione, & ueluti coniugio. *Externis* & caelestibus. *Contra* & e diffuso ambitu, ueluti in centrum trahi, artari, & constringi. *Quo* & ut. *Cultu* & uestitu, & ceremoniis. *Faba* & Pythagoras percunctatus, ut est apud Lucianum, De Philosophorum uitis, cur fabas non ederet an eas fastidio haberet, responderet, Minime uero. *Absurde* & irrationabiliter. *Illo modo* & scilicet, ut per semetipsum in somniando moueantur. *Visis* & apparitionibus. *Collineet* & ad lineam dirigat. *Evadere* & euenire. *Quin* & qui non. *Agere* & exercere. *Motus* & perturbationes. *Somnium* & imago personam. *Praesens* & parata. *Serapis* & maximus Aegyptiorum deus, quem sub tauri effigie coluere.

C I C E R O

SED haec quoque in promptu: nunc interiora uideamus. Aut enim diuina uis quaedam consulens nobis somniorum significationes facit: aut coniectores ex quadam conuenientia, & coniunctione naturae, quam uocant *συμπάθεια*, quod cuique rei conueniat, ex somniis, & quid quamque rem sequatur, intelligunt: aut eorum neutrum est, sed quaedam obseruatio constans, atque diuturna est, cum quid uisum secundum quietem sit, quid euenire, aut quid sequi soleat. Primum igitur intelligendum est, nullam uim esse diuinam effectricem somniorum. atque illud quidem perspicuum est, nulla uisa somniorum proficisci a numine deorum. nostra enim caussa diuina facerent, ut providere futura possemus. quotus igitur est quisque, qui somniis pareat? qui intelligat? qui meminerit? quam multi uero, qui contemnant, eamque superstitionem imbecilli animi, atque anilis putent? quid est igitur, cur his hominibus consulens deus, somniis moneat eos, qui illa non modo cura, sed ne memoria quidem digna ducant? nec enim ignorare deus potest, quia mente quisque sit: nec, frustra, ac sine caussa quid facere, dignum deo est: quod abhorret etiam ab hominis constantia. ita, si pleraque somnia, aut ignorantur, aut negliguntur: aut nescit hoc deus, aut frustra somniorum significatione utitur. sed horum neutrum in deum cadit: nihil igitur a deo somniis significari fatendum est. Illud etiam re quiro, cur, si deus ista uisa nobis prouidendi caussa dat, non uigilantibus potius det, quam dormientibus. siue enim externus, & aduenticius pulsus animos dormientium commouet; siue per se ipsi animi mouentur; siue quae caussa alia est, cur secundum quietem aliquid uidere, audire, agere uideamus: eadem caussa uigilantibus esse poterat; idque si nostra caussa secundum quietem diuina facerent, uigilantibus idem facerent, praesertim cum Chrysippus, Academicos refellens, permulto clariora, & certiora esse dicat, quae uigilantibus uideantur, quam quae somniantibus. fuit igitur diuina beneficentia dignius, cum consuleret nobis, clariora uisa dare uigilantibus, quam obscuriora per somnium. quod quoniam non sit, somnia diuina putanda non sunt. Iam uero, quid opus est circuitione, & amfractione, ut sit utendum interpretibus somniorum potius, quam directo deo, si quidem nobis consulebat, hoc facito, hoc ne feceris, diceret; idque uisum uigilanti potius, quam dormienti, daret? Iam uero, quis dicere audeat, uera omnia esse somnia? aliquot somnia uera, inquit Ennius: sed omnia non est neces-

se. quae est tandem ista distinctio? quae uera, quae falsa habet? & si uera a deo mittuntur, falsa unde nascuntur? nam, si ea quoque diuina, quid inconstans deo? quid inscitius autem est, quam mentes mortalium falsis, & mendacibus uisus concitare? si uera uisa diuina sunt, falsa autem, & inania humana: quae est ista designandi licentia, ut hoc deus, hoc natura fecerit potius, quam aut omnia deus, quod negatis, aut omnia natura? quod, quoniam illud negatis, hoc necessario consistendum est. naturam autem eam dico, qua numquam animus insiciens agitatione, & motu esse uacuus potest. is cum languore corporis, nec membris uti, nec sensibus potest, incidit in uisa uaria, & incerta ex reliquijs, ut ait Aristoteles, inhaerentibus earum rerum, quas uigilans gesserit, aut cogitarit. quarum perturbatione mirabiles interdum existunt species somniorum. quae si alia uera, alia falsa: qua nota internoscantur, scire sane uelim, si nulla est; quid istos interpretes audiamus? si quaepiam est; aueo audire, quae sit. sed haerebunt. uenit enim iam in contentionem, utrum sit probabilius, deos ne immortales, rerum omnium praestantia excellentes, concurrere omnium mortalium, qui ubique sunt, non modo lectos, uerum etiam grabatos, & cum stertentes aliquos uiderint, obicere his uisa quaedam tortuosa, & obscura, quae illi exterriti somnio ad coniectorem mane deferant; an natura fieri, ut mobiliter animus agitur, quod uigilans uiderit, dormiens uideri uideatur. utrum philosophia dignius, sagarum superstitione ista interpretari, an explicatione naturae? ut, si iam fieri possit coniectura uera somniorum, tamen isti, qui profitentur, eam facere non possunt. ex leuissimo enim, & indoctissimo genere constant. Stoici autem tui negant quemquam, nisi sapientem, diuinum esse posse. Chrysippus quidem diuinationem definit his uerbis, uim cognoscentem, & uidentem, & explicantem signa, quae a dijs hominibus portendantur: officium autem eius esse, praenosceri, diuina erga homines mente qua sint, quidque significant, quemadmodumque ea procurentur, atque expientur. idemque somniorum coniectionem definit hoc modo, esse uim cernentem, & explanantem, quae a dijs hominibus significantur in somniis. quid ergo? ad haec mediocri opus est prudentia, an ingenio praestanti, & eruditione perfecta? talem autem cognouimus neminem. uide igitur, ne, etiam si diuinationem tibi esse concessero, quod numquam faciam; neminem tamen diuinum reperire possimus.

qualis autem ista mens est deorum, si neque ea nobis significant in somnijs, quae ipsi per nos intelligamus; neque ea, quorum interpretes habere possimus? similes enim sunt dii, si ea nobis obijciunt, quorum neque scientiam, neque explanationem habeamus, tamquam si Poeni, aut Hispani in senatu nostro sine interprete loquerentur. Iam uero, quo pertinent obscuritates. & aenigmata somniorum? intelligi enim a nobis dii uelle debebant ea, quae nostra causa nos monebant. Quid? poeta nemo, nemo physicus obscurus: ille uero nimis etiam obscurus Euphorion: at non Homerus: uter igitur melior? ualde Heraclitus obscurus, minime Democritus: num igitur conferend? Mea causa me mones, quod non intelligam: quid me igitur mones? ut, si quis medicus aegroti imperet, ut sumat Terrigenam, herbi gradam, domiportam, sanguine cassam, potius quam, hominum more, cochleam, dicere. nam Pacuuius Amphion:

Quadrupes tardigrada, aegreslis, humilis, aspera,
Capite breui, cernice anguina, adspectu truci,

Euiscerata, inanima cum animali sono, cum dixisset obscurius, tum Attici respondent: non intelligimus, nisi a parte dixeris. at ille uno uerbo, testudo. non potueras hoc igitur a principio cytharista dicere? Desert ad coniectorem quidam somniator, se se, ouum pendere ex fascia lecti sui cubicularis, est hoc in Chryseppi libro somnium. respondit coniector, thesaurum defossum esse sub lecto. fodit: inuenit auri aliquantum, idq. circumdatum argento: misit coniectori quantum uisum est de argento, tum ille, nihil ne de uitello: id enim ex ouo uidebatur aurum declarasse, reliquum argentum. nemo ne igitur umquam alius ouum somniauit: cur ergo hic nescio quis thesaurum solus inuenit? quam multi inopes, digni praesidio deorum, nullo somnio ad thesaurum reperiendum admonentur? quam autem ob causam tam est obscure admonitus, ut ex ouo nasceretur thesauri similitudo, potius, quam aperte thesaurum quaerere iuberetur, sicut aperte Simonides uentus est nauigare? Ergo obscura somnia minime consentanea sunt maiestati deorum.

EXPLANATIO

IN promptu? in manifesto, & ad manus. **INTERIORA**? magis recondita. **QUIETEM**? somnium. **PRIMUM** igitur? Probat M Cicero deos non immittere somnia. **ID facerent**? hoc est, somnia immitterent. **QUOTVS est quisque**,? ac si dicat, Nullus fere est. **SVPERSTITIONEM**? credulitatem. **ANILIS**? creduli, inepti. **CONSTANTIA**? grauitate. **ADVENTICIVS pulsus**? extrinsecus instinctus. **AMFRACTV**? obliquitate. **DIRECTO**? expeditissime, absque ambagibus, atque interpretibus. **DISTINCTIO**? uarietas, diuisio. **INSCITIVS**? insipientius. **DESIGNANDI**? distinguendi. **NATVRA**? uis in naturalibus operatrix. **Hoc necessario confitendum est**.? Sine dubio abundat, **Hoc**. nam sententia ita se habet: **Quod** necessario confitendum est, quoniam illud negatis. **IN SISTENS**? residens tamquam in subiecto. **LANGVORE**? torpore. **NOTA**? signo, obseruatione. **GRAEATOS**? portatiles lecticas. **TORTVOSA**? obliqua. **SAGARVM**? anuum factorum peritiam proficientium. **SVPERSTITIONE**? credulitate. **PORTENDANTVR**? monitrentur. **MENTE qua sint**,? propitia scilicet, an iurata. **PROCVRENTVR**? expurgentur, & propullentur. **EXPIENTVR**,? prece, ac uoto declinentur. **DINVM**? praesagium, uaticinium. **OBICIVNT**? ostendunt. **AENIGMATA**? inuolucra, & ambiguitates. **EUPHORION**? hunc nominat Athenaeus. **MELIOR**?? utilior. **HERACLITVS**? qui propter obscuritatem *οκωτινος*, id est, tenebrosus cognominatus est. **QVid ne igitur mones?**? ac si dicat, Frustra mones, quod non intelligam. **CASSAM**,? uacua. **PACVIANVS Amphion**,? de quo in tragoedia scripsit Pacuuius. Filius Iouis Amphion fuisse traditur, & sono testudinibus muros Thebanos erexit. **HVMILIS**? depressa. **TRVCI**? horrido. **ANIMALI sono**,? uocali. **De uitello**? de luteo ipsius oui, quo pullus ex albumine formatus, & in cortice inclusus uiuit. **Vitalis uero dicitur bubulus pullus**, quousque suggit lac. **CONSENTANEA**? conuenientia.

CICERO

AD aperta, & clara ueniamus, quale est de illo interfecto a caupone Megaris, quale de Simonide, qui ab eo, quem humauerat, uentus est nauigare; quale etiam de Alexandro: quod a te praeteritum esse miror: qui, cum Ptolemaeus, familiaris eius, in proelio telo uenenato ictus esset, eoq. uulnere summo cum dolore moreretur, Alexander assidens somno est consopitus. tum secundum quietem uisus ei dicitur draco is, quem mater Olympias alebat, radiculam ore ferre, & simul dicere, quo illa loci nasceretur: (neque is longe aberat ab eo loco) eius autem esse uim tantam, ut Ptolemaeum facile sanaret: cum Alexander experrectus narraffet amicis somnium, emisisset qui illam radiculam quaerere. qua inuenta, & Ptolemaeus sanatus dicitur, & multi milites, qui erant eodem genere teli uulnerati. Multa etiam

sunt a te ex historijs prolata somnia, matris Phalaridis, Cyri superioris, matris Dionysij, Poeni Hamilcaris, Hannibalis, P. Decij, peruulgatum iam illud de praesultore, Gracchi etiam, & recens Caeciliae Balearici filiae somnium. sed haec externa, ob eamq. causam ignota nobis sunt: non nulla etiam si ista fortasse, quis enim auctor istorum? de nostris somnijs quid habemus dicere? tu demerso me, & equo ad ripam? ego de Mario cum fascibus laureatis me in suum deduci iubente monumentum? omnium somniorum, Quinte, una ratio est: quae, per deos immortalis, uideamus, ne nostra superstitione, & deprauatione superetur. quem enim tu Marium uisum a me putas? speciem, credo, eius, & imaginem, ut Democrito uidetur, unde profectam imaginem: a corporibus enim solidis, & a certis figuris uult fluere imagines. quod

quod igitur Marii corpus erat, ex eo, inquit, quod fuerat, plena sunt imaginum omnia ista. Igitur me imago Marij in campum Atinatem persequatur: nulla enim species cogitari potest, nisi pulsu imaginum. quid ergo? istae imagines ita nobis dicto audientes sunt, ut, simul atque uelimus, accurrant? etiam ne earum rerum, quae nullae sunt? quae est enim forma tam inusitata, tam nulla, quam non sibi ipse animus possit effingere? ut, quae numquam uisimus, ea tamen formata habeamus, opidorum situs, hominum figuras. num igitur, cum aut muros Babylonis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit? omnia igitur, quae uolumus, nota nobis esse possunt: nihil est enim, de quo cogitare nequeamus: nullae ergo imagines obrepunt in animos dormientium extrinsecus, nec omnino fluunt illae: nec cognoui quemquam, qui maiore auctoritate nihil diceret. animorum est ea uis, atque natura, ut uigilent uigilantes; nullo aduenticio pulsu, sed suo motu, incredibili quadam celeritate. hi cum sustinentur membris, & corpore, & sensibus, omnia certiora cernunt, cogitant, sentiunt. cum autem haec subtracta sunt, desertus quidam languore corporis, tum agitur ipse per se: itaque in eo & formae uersantur, & actiones, & multa audiunt, multa dici uidentur. haec scilicet imbecillo, remissoque animo multa omnibus modis confusa, & uariata uersantur: maximeque reliquiae earum rerum mouentur in animis, & agitantur, de quibus uigilantes aut cogitauimus, aut egimus: ut mihi, temporibus illis, multum in animo Marius uersabatur, recordanti, quam ille grauem suum casum magno animo, quam constanti tulisset. hanc credo causam de illo somnandi fuisse. tibi autem de me cum sollicitudine cogitanti subito sum uisus emerisus ex flumine. inerat enim in utriusque nostrum animis uigilantium, cogitationum uestigia. At quaedam adiuncta sunt; ut mihi de monumento Marij; tibi, quod equus, in quo ego uehebar, mecum una demersus rursus apparuit. An tu censeres ullam animum tam deliram futuram fuisse, ut somnijs crederet, nisi ista casu non numquam, forte, temere concurrerent? Alexandro loqui draco uisus est. potest omnino hoc esse falsum, potest uerum: sed, utrum sit, non est mirabile. non enim audiuit ille draconem loquentem, sed est uisus audire: & quidem, quo maius sit, cum radicem ore teneret, locutus est. sed nihil est magnum somniantium. quaero autem, cur Alexandro tam illustre somnium, tam certum, nec huic eidem alias, nec multa ceteris. mihi quidem, praeter hoc Marianum, nihil sane, quod meminerim. frustra igitur consumptae tot noctes, tam longa in aetate. nunc quidem, propter intermissionem forensis operae, & lucubrationes detraxi, & meritationes addidi, quibus uti antea non solebam: nec tam multum dormiens ullo somnio sum admonitus, tantis praesertim de rebus: nec mihi magis usquam uideo, quam cum aut in foro magistratus, aut in curia senatum uideo, somniare. Etenim ex diuisione hoc secundum est, quae est continuatio, coniunctioque

naturae, quam, ut dixi, uocant *συμπληρωμα*, eiusmodi, ut thesaurus ex ouo intelligi debeat. nam medici ex quibusdam rebus & aduenientes, & crescentes morbos intelligunt: nonnullae etiam ualitudinis significationes, ut hoc ipsum, pleni, effecti ne simus, ex quodam genere somniorum intelligi posse dicuntur. Theaurus uero, & hereditas, & honos, & uictoria, & multa generis eiusdem, quae cum somnijs naturali cognatione iunguntur? Dicitur quidam, cum in somnijs complexu uenero iungeretur, calculos eiecisse. uideo sympathiam: uisum est enim tale obiectum dormienti, ut id, quod euenit, naturae uis, non opinio erroris, effecerit. Quae igitur natura obtulit illam speciem Simonidi, a qua ueraretur nauigare? aut quid naturae copulatum habuit Alcibiadis quod scribitur somnium? qui paullo ante interitum uisus est in somnijs amicae esse amictus amiculo. is, cum esset proiectus inhumatus, ab omnibusque desertus iaceret; amica corpus eius texit suo pallio. ergo hoc inerat in rebus futuris, & causas naturales habebat; an, & ut uideretur, & ut eueniret, casus effecit? Quid ipsorum interpretum coniecturae, non ne magis ingenia declarant eorum, quam uim, consensumque naturae? Cursor, ad Olympia proficisci cogitans, uisus est in somnijs curru quadrigarum uehi. mane ad coniectorem. at ille, Vincas, inquit: id enim celeritas significat, & uis equorum. post idem ad Antiphontem. is autem, Vincare, inquit, necesse est. an non intelligis quattuor ante te cucurrisse? Ecce alius cursor, atque horum somniorum, & talium plenus est Crysippi liber, plenus Antipatris: sed ad cursorē redeo ad interpretem detulit, aquilam se in somnijs uisum esse factum. at ille, Vicisti: ista. n. aui uolat nulla uehementius. huic equidem Antipho, Tu uero, inquit, te uictum esse non uides? ista enim uis, insectans alias, & agitans, semper ipsa postrema est. Parere quaedam matrona cupiens, dubitans esset ne praegnans, uisa est in quiete obsignatam habere naturam: retulit. negauit eam, quoniam obsignata fuisset, concipere potuisse. at alter praegnantē esse dixit: nā inane obsignari nihil solere. Quae ista est ars coniectoris, eludentis ingenio? an ea, quae dixi, & innumerabilia, quae collecta habet Stoici, quidquam significant, nisi acumen hominum ex similitudine aliqua coniecturam modo huc, modo illuc ducentium? Medici signa quaedam habent ex uenis, & ex spiritu aegroti, multisque ex alijs futura praesentiunt. gubernatores cum exsultantes loligines uiderint, aut delphinos se in portum conijcientes, tempestatē significari putant. haec ratione explicari, & ad naturam facile reuocari possunt: ea uero, quae paullo ante dixi, nullo modo. At enim obseruatio diuturna (haec enim pars una restat) notandis rebus fecit artem. an tandem somnia obseruari possunt? quoniam modo: sunt enim innumerabiles uarietates. nihil tam praepostere, tam incondite, tam monstruose cogitari potest, quod non possimus somniare. quo modo igitur haec infinita, et semper noua aut memoria complecti, aut obseruando notare possumus?

EXPLANATIO

QVALE etiam de Alexandro: Vide Curtium. SECUNDVM quietem? per somnum. HAEC externa: quae: nam Romana externa non sunt. DEMERSE me, De emerso me, legerem. VNA ratio: eadem proprietas. DEPRAVATIONE? falsa interpretatione. SPECIEM? similitudinem. SOLIDIS,? soliditatem, seu firmitatem habentibus. FLVERE? emanare. OMNIA ista? hoc uniuersum. SPECIES? forma aliqua uisibilis. QUID ergo? Deridet M. Cicero Democriti, & Epicuri opinionem de imaginibus. FORMATA? depicta. PELLIT? pullat. NULLAE ergo & c. Concludit ex absurdo superiore. nam, si absurdum est, credere, omnia nobis nota esse posse: sequitur, animos dormientium diuinare non posse: nam, si diuinarent ingressu imaginum assidue fluentium, omnia nosset. OBREPUNT? subintrant. AVCTORITATE? confidentia. NIHIL diceret? inania efflueret. VIGEANT? uigorem habeant, & moueantur. SVO? proprio. FORMAE? rerum imagines. REMISSO? languido. CASVM? exilium, & fugam in Africam. VESTIGIA,? reliquiae, ac notae quaedam. DELIRAM? aberrantem. OPERAE? industriae. LVCBRATIONES? uigilias ad nocturnam lucernam. MERIDIATIONES? meridianum somnum. TANTIS? tam magnis, ut de interitu legum, & libertatis. FORO? loco iudicij. MAGISTRATVS,? ut praetores urbani, aediles curules. ETENIM? certe. transit M. Cicero ad aliud membrum diuisionis, uidelicet ad sympathiam rerum, & coniectores. REBUS? signis in rebus. VALETVDINIS? sanitatis. PLENI? onerati humoribus superfluis. ENECTI? exhausti, & fere consumpti humoris inopia. QUA cognatione iunguntur? quasi dicat, Nulla. CALCULOS? lapillos in uesica concretos, ex uisoso humore adusto. VIDEO? agnosco. TALE obiectum? eius generis imago. EVENTIT,? successit. ERRORIS,? falsi somnij. COPVLATVM? coniunctum. CVM esset proiectus inbumatus? Vide Plutarch. in Alcibiade. Hoc? ut scilicet pallio tegetur. eius meminit Lucianus agens de adyto somniorum. HVIC equidem Antipho, Tu uero, inquit,? Non placet, Equidem, cum tertia persona coniungi, & suspicor de mendo. Haec Paullus pater. OBSIGNATAM? signi impressione oclusam. INANE? uacuum. SPIRITV? anhelitu. LOLIGINES? Loligo piscis est. Mollia, inquit Plinius, Loligo, Sepia, Polypi. Loligo uolitat extra aquam se efferens: quod & pectunculii faciunt. HAEC? signa. AD naturam? ad naturalem uim. AT enim? Refellit nunc diuturnitatem obseruationis. NOTANDIS rebus? notandos. PRAEPOSTERE,? peruersae. INCONDITE,? inordinate MONSTRVSE? contra usitatum naturae ordinem. ORDO? tenor constans.

CICERO

ASTROLOGI motus errantium stellarum nota- uerunt. inuentus est enim ordo in ijs stellis, qui non putabatur. cedo tandem, qui sit ordo, aut quae concursatio somniorum? quo modo autem distingui possunt uera somnia a falsis, cum eadem & alijs aliter euadant, & ijsdem non semper eodem modo? ut mihi mirum uideatur, cum mendaci homini, ne uerum quidem dicenti credere soleamus, quo modo isti, si somnium uerum euasit, aliquid non ex multis potius uni fidem derogant, quam ex uno innumerabilia confirmant. Si igitur neque deus est effector somniorum, neque naturae societas ulla cum somnijs: neque obseruatione inueniri potuit scientia: effectum est, ut nihil prorsus somnijs tribuendum sit; praesertim cum illi ipsi, qui ea uident, nihil diuinent, ij, qui interpretantur, coniecturam adhibeant, non naturam; casus autē innumerabilibus paene saeculis in omnibus plura mirabilia, quam in somniorum uisis, esse ce- rit; neque coniectura, quae in uarias partes duci possit, non numquam etiam in contrarias, quidquam sit incertius. Explodatur haec quoque somniorum diu- natio pariter cum ceteris, nam, ut uere loquamur, su- perstitio fusa per gentes, oppressit omnium fere ani- mos, atque hominum imbecillitatē occupauit. quod & in ijs libris dictum est, & qui sunt de natura deo- rum: & hac disputatione id maxime egimus. mul- tum enim & nobismet ipsis, & nostris profuturi ui- debamur, si eam funditus sustulissimus. Nec uero (id enim diligenter intelligi uolo) superstitione tol-

lenda religio tollitur. nam, & maiorum instituta tue- ri sacris, caerimonijsq. retinendis, sapientis est; & esse praestantem aliquam, aeternamq. naturam, & eam suspiciendam, admirandamq. hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq. rerum caelestium cogit- conficere. quomobrem, ut religio propaganda etiam est, quae est iuncta cum cognitione naturae: sic super- stitionis stirpes omnes euicendae sunt: instat enim, & urget, & quocumque te uertaris, persequitur, siue tu uatem, siue tu omen audieris, siue immolaris, siue autē adspexeris, si Chaldaeu, si baruspicem uideris, si susce- rit, si conuerit, si tactum aliquid erit de caelo, si obiecti simile natum, factum ut quippiam: quorum necesse est. plerumque aliquid eueniat: ut numquam liceat quiesca mente consistere. perfugium uidetur omnium laborum, & sollicitudinum esse somnus. at ex eo ipso plurimae curae, metusq. nascuntur. qui quidem ipsi per se minus ualere, & magis contemnerentur, nisi somniorum patrocinium philosophi suscepissent, nec ij quidem contemptissimi, sed in primis acuti, & consequentia, & repugnantia uidentes: qui prope iam absoluti, & perfecti putantur. quorum licentiae nisi Carneades restitisset; haud scio, an soliam phi- losophi iudicarentur. cum quibus omnis fere nobis disceptatio, contentioq. est: non quod eos maxime contemnamus: sed quod uidentur acutissime senten- tias suas, prudentissimaeq. defendere. cum autem proprium sit Academiae, iudicium suum nullum in- terponere; ea probare, quae simillima ueri uidean- tur;

tur, conferre causas, & quid in quamque sententiam dici possit, expromere; nulli adhibita sua auctoritate, iudicium audientium relinquere integrum, ac liberum: tenebimus hanc consuetudinem, a Socrate traditam, eaq. inter nos, si tibi, Quinte frater, placebit, quam saepissime utemur. Mibi uero, inquit ille, nihil potest esse iucundius. Quae cum essent dicta, surreximus.

EXPLANATIO

CEDO ꝛ dic quaeso. **CONCURSIO** ꝛ conuenientia. **ALIIS aliter euadant** ꝛ alijs sine dissimili eueniant. **DEROGANT** ꝛ detrahunt. **SCIENTIA** ꝛ ars interpretandi somnia. **CONIECTVRAM** ꝛ collationem similitudinis signorum. **NON naturam**; ꝛ non signa propria cuiusque rei naturalis. **VISIS** ꝛ imaginationibus. **EXPLODATVR** ꝛ irrisione, & plausu rejiciatur. **OPPRESSIT** ꝛ prostrauit. **RELIGIO** ꝛ deorum ueneratio, & cultus. **SUSPICIENDAM** ꝛ colendam. **CONFITERI**; ꝛ affirmare. **PROPAGANDA** ꝛ diffundenda. **COGNITIONE naturae**; ꝛ scientia rerum naturalium. **STIRPES omnes eijciendae sunt**; ꝛ Elidendae, puto corrigendum: ut cum uerbo Stirpes, & ad uerbo item, Propaganda, quod in superiore membro positum est, in translatione consentiat. Sic etiam locutus est Tusculana III. Stirpes inquit, aegritudinis, trunco euerfo, omnes elidendae. **INSTAT** ꝛ stimulat. **ACVTI** ꝛ eruditi. **LICENTIAE** ꝛ temerariae libertati. **CONFERRE causas** ꝛ comparate rationes. **EXPROMERE** ꝛ proferte, explicare. **AUCTORITATE** ꝛ certa sententia. **INTEGRVM** ꝛ ad utrumlibet declinabile, arbitrium.

... in ...

EXPLICATIO

... in ...

CICERO

... in ...

PERILLVSTRI
COMITI
AVGVSTINO. IVSTO

ATO quodam, planeq. bono fato contigit, ut, quo tempore Commentarius in Ciceronis librum de Fato mihi edendus esset, Te, de facie ignotum, perhonorifico tamen Gabrielis Cautij testimonio nossem. Multa is, spectatae uir uirtutis, de Te magnifica, multa praecleara, multa ad solidam gloriam directa consilia narrare solitus est. cui cum ego maximam fidem, ob acerrimum, quo praeditus est, iudicium, habeam; ferreus sim, ni Te, Tuasq. miras & animi, & ingenij dotes amem, colam, praedicem. Abundare opibus, populis imperare, sunt, qui in laude ponant. uerum ego maiorem laudem statuo ijs deberi, qui diuitijs honeste uti sciant, ijsque, qui seipsos potius regere norunt, gloriosumq. immortalitatis iter, maiorum suorum uestigijs impressum, ingressi, posteris quoque uirtute praelucent. Quae Tu cum optime praestes, cumq. totus ad ueram uirtutem sis natus, amat Te Verona, amant boni omnes, in cuius praesidio maximam suae felicitatis partem sitam ducunt. Horum in numerum cum ego summopere cupiam a Te referri, meam hanc uoluntatem obscuram esse non sum passus. uolui hoc, qualecumque est, animi mei, & obseruantiae signum Tibi primum ipsi, deinde alijs, qui haec legent, notum esse. Maiora a nobis in dies exspecta. Iacta sint fundamenta, quibus aedificium, & uirtuti tuae, uotoq. meo conueniens, aliquando superaddatur. Haec Tibi Valerius Palermus meus, meus inquam, quem Tuum, si non est, (cur autem, non esse, dubitem?) esse cupio, tradet. qui cum me plane cognoscat, meamq. in nobilissimam Familiam Tuam propensam uoluntatem, praecipueq. in Iulium Iustum, Comitem, quem iamdiu, praestantissimi uiri, Francisci Morandi, testimonio, noui; spero fore, ut suo sermone Tuam mihi beneuolentiam aliquo modo conciliet. in
V quo